

Pravnik

2010

Radovi

Izazovi i pouke irskog gospodarskog razvoja

UDK: 338.123(417)

Sažetak

Još sredinom osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća Irska je bila jedna od najsiromašnijih i gospodarski najnerazvijenijih zemalja Europe. Od tog razdoblja uslijedio je vrlo brz rast irskog gospodarstva, za što su posebno ilustrativne devedesete godine dvadesetoga stoljeća u kojima je postotna promjena outputa Irske ekonomije znatno nadmašila prosjek EU petnaestorice, te je danas Irska u visini per capita bruto domaćeg proizvoda pretekla čak i Veliku Britaniju u čijoj je političkoj i gospodarskoj sjeni stoljećima živjela. Upravo stoga je moguće izdvojiti razvojni put irskog gospodarstva s relativno skromnim prirodnim resursima i populacijom od oko 4 milijuna stanovnika kao jedan od najfascinantnijih u suvremenoj europskoj ekonomskoj povijesti, osobito imajući pri tome u vidu da Irsko gospodarsko čudo ni u kojem smislu nije nastalo preko noći i niti za većinu stanovnika bezbolno. Zajedničko djelovanje brojnih unutarnjih i vanjskih čimbenika rezultiralo je preobrazbom irskoga gospodarstva, pogotovo u vidu liberalizacije i otvaranja domaćeg tržišta, uspješnog privlačenja direktnih stranih investicija multinacionalnih kompanija, osobito u području visokih tehnologija, postojanja fleksibilnog radnog zakonodavstva i sustava socijalne sigurnosti, visoko kvalificirane radne snage koja je stvorena zahvaljujući pomno planiranom obrazovnom sustavu koji osluškuje potrebe gospodarstva i smjernice razvojnih strategija, te socijalnog partnerstva između radnika poslodavaca i vlade. Članstvo u Europskoj uniji omogućilo je Irskoj uspješnu realizaciju izvozno orijentirane razvojne strategije i otvorilo vrata sredstvima iz Europskih razvojnih fondova. Irska je u svakom slučaju dobitnik u procesu globalizacije, čime predstavlja pozitivan primjer Hrvatskoj i ostalim malim, otvorenim gospodarstvima na putu gospodarskog razvoja. Određene slabosti irskog razvojnog modela prvenstveno vezane uz pretjerano oslanjanje na strane direktne investicije, nedovoljnu potporu domćem poduzetništvu i nerješena socijalna pitanja u makroekonomskim uvjetima prevelike javne potrošnje i nemogućnosti autonomnog vođenja monetarne politike, koje su do punog izražaja došle već tijekom prve faze prelijevanja globalne gospodarske krize iz SAD-a, upozoravaju da posao kreatora ekonomske razvojne politike nije ni izdaleka gotov, te će se upravo u odgovoru na te izazove ponovno moći potvrditi izdržljivost i inovativnost "Keltskog tigr".

Ključne riječi: irski model razvoja, gospodarska politika, direktne strane investicije

Uvod

Prema podacima Svjetske banke bruto nacionalni dohodak (obračunat prema paritetu kupovne moći u međunarodnim dolarima) u Republici Irskoj je 2008. godine iznosio \$37'350.00 po glavi stanovnika,¹ svrstavajući Irsku na 24 mjesto na listi *per capita* dohotka u svijetu. Međutim, još ne tako davne 1986 godine Irska je bila jedna od najsiromašnijih i gospodarski najnerazvijenijih zemalja Europe, s bruto domaćim proizvodom po glavi stanovnika manjim od 2/3 prosjeka EEZ. Od tog razdoblja uslijedio je vrlo brz rast irskog gospodarstva, za što su posebno ilustrativne devedesete godine dvadesetoga stoljeća u kojima je postotna promjena outputa Irske ekonomije znatno nadmašila prosjek EU petnaestorice, te je u razdoblju od 1991. do 1993. godine iznosila 2.6%² nasuprot skromnih 0.8% u EU, a u razdoblju od 1994. do 2000. godine čak 8.9%, u donosu na 2.5% prosjeka EU,³ Sličan je i trend rasta realnog bruto domaćeg proizvoda u drugoj polovici devedesetih godina prošlog stoljeća⁴. Zahvaljujući takvim stopama gospodarskog rasta stopa nezaposlenosti u Irskoj pala je sa 15.7% u 1993. godini na 4.3% u 2000. godini, što je u svakom slučaju veliki uspjeh za gospodarstvo koje se od početka industrijalizacije suočava sa relativno velikim stopama nezaposlenosti. Također, Irska je ostvarila značajne pozitivne pomake u vođenju javnih financija i obuzdavanju inflacije, kao i promjenu negativnih migracijskih tokova stanovništva, te je danas Irska u visini *per capita* bruto domaćeg proizvoda pretekla čak i Veliku Britaniju⁵ u čijoj je političkoj i gospodarskoj sjeni stoljećima živjela. 1973. godine irski dohodak po stanovniku dosizao je 59%, dok je britanski dostizao 103% europskog prosjeka. 1999. godine Irci su dostigli 111% europskog prosjeka, dok su Britanci pali na 99% prosjeka Europske unije.⁶ Stoga je moguće izdvojiti razvojni put irskog gospodarstva s relativno skromnim prirodnim, ljudskim i kapitalnim resursima, te dugogodišnjom stranom dominacijom, kao jedan od najfascinantnijih u suvremenoj europskoj ekonomskoj povijesti, koji i danas predstavlja inspiraciju nizu zemalja u razvoju sa donekle sličnim prirodnim i društvenim karakteristikama. Pri tome je važno imati u vidu da irsko "gospodarsko čudo" ni u kojem smislu nije nastalo preko noći niti za većinu stanovnika bezbolno.

1. Povijest ekonomskog razvoja Irske

Podvrgavanjem irskoga parlamenta pod autoritet engleskog parlamenta 1494.g.⁷ započinje najkrvavije razdoblje irske povijesti prožeto ratovima i čestim pobunama domicilnog irskog stanovništva. Sustavnim naseljavanjem škotskih i engleskih doseljenika od sredine 16. stoljeća mijenja se demografska struktura i stvaraju se zajednice sa isključivim

¹ V. The World Bank, Gross national income per capita 2008, Atlas method and PPP, <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/GNIPC.pdf> (22.06.2009.)

² Ovaj porast svakako predstavlja dobro došlo ubrzanje rasta, no sam po sebi nije bio dovoljan za sustizanje prosjeka EU, za kojim ja Irska godinama zaostajala, do čega dolazi u slijedećem razdoblju do kraja desetljeća.

³ Eurostat, European Commission, 2006., http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1133.47800773.1113_47802558&_dad=portal&_chema=PORTAL, (03.02.2006)

⁴ V. Tablicu 1 u Prilogu

⁵ Svjetska banka svrstala je Veliku Britaniju s 36'130 dolara na 28. mjesto po veličini BND-a per capita, a Irsku na 24. mjesto s 37'350 dolara. V. The World Bank, Gross national income per capita 2008, Atlas method and PPP, <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/GNIPC.pdf>, (22.06.2009.)

⁶ A. TIECHOVA et al., Economic Change and the National Question in Twentieth Century Europe, Cambridge, Cambridge University Press, 2000., str. 29.

⁷ Aktom irskog parlamenta koji je po svom predlagачu Poyningu dobio ime – *Poyning's Laws*, v. M. PACK.: Charles James Fox, the Repeal of Poyning's Law and the Act of Union, Liberals and Ireland, Journal of Liberal Democrat History, Issue 33, 2001-02. <http://www.liberalhistory.org.uk/uploads/33-Winter%25202001-02.pdf>, str. 6, (12.06.2009.)

britansko-protestantskim identitetom, koje su u velikoj mjeri temelj suvremene podjele Irske. Uvođenjem *Kaznenih zakona (Penal Laws)*⁸, nakon sklapanja Ugovora u Limericku 1691. godine, koji isključuju bilo kakvo sudjelovanje pripadnika drugih vjera u političkome životu, javnoj vlasti i vojsci, te ograničavaju njihova ljudska i građanska prava (vlasništva, slobodu poduzetništva, kretanja i izbora mjesta stanovanja, samoobrane, te držanja i nošenja oružja u tu svrhu, obrazovanja i bogoslužja) sva vlast koncentrira se u rukama protestantske vladajuće elite. Zahvaljujući ovim mjerama, iako je na kraju vladavine dinastije Tudora, 1603. godine, 90% zemlje bilo u vlasništvu katolika, pred kraj XVIII. stoljeća, svega 5% zemlje ostalo je u njihovim rukama.⁹ Postojeći antagonizam dodatno je produbljavala i ekonomska situacija jer su mnogi zemljovlasnici kojima je bila dana zemlja živjeli u Engleskoj te je vrijednost proizvedena u Irskoj često izvlačena iz nje.

Nakon gušenja pobune iz 1798.g. britanski i irski parlament donijeli su zakone¹⁰ koji su, stupivši na snagu 01.01.1801.godine, doveli do faktičnog sjedinjenja dvaju kraljevstava u jedno. To je označilo i konačno podvrgavanje Irske britanskoj dominaciji. U tom trenutku na otoku je živjelo između 4 i 5 milijuna stanovnika, da bi se njihov broj do 1841. godine povećao preko 8 milijuna, međutim između 1815. i 1840. godine ih se iselilo oko 1,5 milijun. Iako je u to doba Velika Britanija bila industrijski najrazvijenija zemlja Europe, njezini industrijalci nisu ostvarili znatnijih investicija u Irskoj, te se stanovništvo u najvećem broju bavilo poljoprivredom i stočarstvom. Razdoblje od 1845. do 1848. godine karakterizira period velike gladi u Irskoj, koja je u prvom redu pogodila najsiromašnije slojeve stanovnika i do 1871. godine smanjila broj ukupne populacije na 5,5 milijuna. Broj seljaka od 1845. godine do početka dvadesetog stoljeća smanjio se sa 700000 na 300000, a u istom razdoblju broj emigranata iznosio je 1000000.¹¹ Trend emigracije se nastavio i u slijedećem periodu, te se do 1961. godine broj stanovnika smanjio na 2,8 milijuna, da bi nakon te godine došlo do njegove promjene i broj stanovnika počinje rasti što je posljedica povećanog prirodnog prirasta i imigracije Iraca i stranaca.

Zahvaljujući znatnoj irskoj emigraciji koja je počela u devetnaestom stoljeću danas postoje bliske gospodarske i kulturne veze s državama sa znatnim udjelom irske populacije. Smatra se da u Velikoj Britaniji, u koju je prvi val iseljavanja pokrenula velika glad između 1845. i 1851. godine, a drugi je uslijedio pedesetih godina dvadesetog stoljeća kao posljedica zaostajanja u privrednom razvoju i velike nezaposlenosti i niskog životnog standarda, danas živi oko milijun ljudi irskoga porijekla. Početkom devetnaestog stoljeća Iraci se iseljavaju i u tzv. Novi svijet, pa danas u Sjedinjenim američkim državama oko 40 milijuna ljudi smatra da ima irske korijene. Godine 1867. u tadašnjoj ukupnoj populaciji Kanade 20% stanovništva bilo je irskog porijekla, dok se Australija s udjelom od 1/3 Iraca u ukupnoj populaciji smatra najvećom irskom zemljom izvan Irske.¹²

Višegodišnja borba za političku neovisnost od britanske krune rezultira 1921.g. ugovorom između Irskog nacionalističkog pokreta i Velike Britanije kojim je 6. prosinca 1921. godine uspostavljena Slobodna irska država (Irish Free State), koja je obuhvaćala 26 od ukupno 32 pokrajine na otoku¹³. Preostalih šest pokrajina koje su već u to doba bile znatno više industrijalizirane i gospodarski razvijene ostale su u sastavu Ujedinjenog kralje-

⁸ Kojima je glavni cilj bio regulirati pločaj pripadnika rimokatoličke vjere u Irskoj. V. Laws in Ireland for the Suppression of Popery Commonly Known as The Penal Laws, University of Minnesota, Law School, <http://local.law.umn.edu/irishlaw/intro.html>, (12.06.2009.)

⁹ R. D. EDWARDS: An Atlas of Irish History, str. 57., http://books.google.hr/books?id=7SckintZ0eEC&printsec=frontcover&source=gbs_v2_summary_r&cad=0#v=onepage&q=&f=false, (22.06.2009.)

¹⁰ Acts of Union 1800, koji se zapravo sastojе od dva komplementarna dokumenta; The Union with Ireland Act, donesenog od strane britanskog parlamenta i The Act of Union irskog parlamenta.

¹¹ N. CRAFTS, G. TONILOLO, Economic growth in Europe since 1945., Cambridge, Cambridge University Press, 1996., str. 399.

¹² Facts about Ireland, Dublin, Department of Foreign Affairs, Government of Ireland, 2001., str. 93., 104-108.

¹³ Tih 26 pokrajina zauzima 5/6 Irskog otoka

vstva Velike Britanije i Sjeverne Irske kao tzv. Sjeverna Irska. Ipak, možemo zaključiti da kao korisno nasljeđe nakon prestanka političke dominacije Velike Britanije nad Irskom ostaje sveprisutno znanje engleskog jezika, koji je do danas uz domaći Gaelic¹⁴ ostao službenim sredstvom komunikacije u Irskoj i na kojem se najvećim dijelom i odvija nastava, od osnovne do visokoškolske razine,¹⁵ koja u Irskoj ima višestoljetnu tradiciju i ustrovo po uzoru na ono britansko. Sve to, zajedno s ideološkom podlogom ekonomskog liberalizma koja je također uvezena iz Engleske i Škotske, činilo je bitne preduvjete za kasnije otvaranje prema svijetu i lakše uključivanje u gospodarske i političke integracijske i globalizacijske procese.

Do prekida posljednjih formalnih državno-pravnih sveza s Velikom Britanijom dolazi 18. travnja 1949. godine, kada je 26 južnih pokrajina proglasilo Republiku Irsku,¹⁶ danas parlamentarnu republiku, na čelu koje se nalazi predsjednik koji se bira na općim i neposrednim izborima na mandat od sedam godina s mogućnošću jednog reizbora. Zakonodavna vlast je u rukama dvodomnog (senat i predstavnički dom) parlamenta (Oireachtas), koji predlaže premijera (Uachtaran) i potvrđuje imenovanje ostalih ministara. Irska je od osnutka, 1949. godine, članica Vijeća Europe, od 1955. godine Organizacije Ujedinjenih naroda, a 1973. godine, zajedno s Velikom Britanijom i Danskom pristupila je tadašnjoj Europskoj ekonomskoj zajednici.

Izdvajanjem sjevernog dijela irskog otoka¹⁷ i ostankom toga područja unutar granica susjednog Ujedinjenog kraljevstva područje koje je obuhvaćala nova irska država nije sačinjavalo jednu poželjnu, odnosno za gospodarski razvoj u to doba povoljnu ekonomsku i gospodarsku cjelinu, budući da je južni dio Irskog otoka u trenutku nastanka Slobodne irske države i podjele između nje i Sjeverne Irske zapravo bila vrlo siromašno agrarno područje s gotovo nepostojećom industrijom.

U gospodarskom smislu razdoblje između 1922. i 1932. godine, za vrijeme vladavine stranke Cumann na nGaedheal, bilo je obilježeno ekonomskom politikom koja se temeljila na razvoju onih djelatnosti koje su se tada smatrale Irskim komparativnim prednostima u odnosu na Veliku Britaniju s kojom je još uvijek bila politički i gospodarski povezana, te vođenjem restriktivne fiskalne politike. Industrijski razvoj u tom vremenskom razdoblju bio je zanemaren. Afirmacija poljoprivrede kao «motora gospodarskog razvoja» nametnula se kao logično rješenje s obzirom da je više od polovice radno aktivnog stanovništva radilo u njoj i da je izvoz hrane i pića činio 85% ukupnog irskog izvoza.¹⁸ Željelo se povećati produktivnost sektora i smanjiti troškove proizvodnje, kako bi izvoz postao konkurentan, te bi se na taj način povećali prihodi proizvođača. Međutim politika kojom se trebalo ostvariti ove ciljeve išla je više u smjeru nenametanja novih tereta, nego li poduzimanja aktivnih mjera u sektoru. Godine 1922/23 državna izdvajanja za poljoprivredu iznosila su 400 000 funti odnosno manje od 2% ukupnih državnih izdvajanja i ostala su na približnoj

¹⁴ Prema popisu stanovništva iz 2006. godine, njime govori 1'656'790 ljudi, odnosno 39% od 4'239'848 stanovnika Republike Irske. Detaljnije v.: Central Statistics Office Ireland, People and Society, Population 1901-2006; <http://www.cso.ie/statistics/Population1901-2006.htm>, (22.06.2009.) i Census 2006., Volume 9 - Irish Language, http://www.cso.ie/census/census2006results/volume_9/volume_9_irish_language_entire_volume.pdf, (22.06.2009.)

¹⁵ Trinity College Dublin (*Coláiste na Tríonóide, Baile Átha Cliath*), punim nazivom: "Provost, Fellows and Scholars of the College of the Holy and Undivided Trinity of Queen Elizabeth near Dublin", najstariji je centar visokoškolskog obrazovanja. Osnovao ga je kraljica Elizabeta I. 1592. godine. Detaljnije v. Trinity College Dublin, <http://www.tcd.ie/about/history/>, (22.06.2009.)

¹⁶ Facts about Ireland, Dublin, Department of Foreign Affairs, Government of Ireland 2001., str. 35.

¹⁷ Koje je najvećim dijelom doprinosilo gospodarskom rastu Irske prije osamostaljenja, te je Irski dohodak po stanovniku u predvečerje Prvog svjetskog rata, 1913. godine bio čak iznad razine europskog prosjeka i dosezao 61% dohotka Velike Britanije, te prestizao onovremenu Finsku, Italiju i Norvešku. V. K. A. KENNEDY, T. GIBLIN, D. McHUGH, *The economic Development of Ireland in the Twentieth Century*, London, Routledge, 1989., str. 77 i dalje.

¹⁸ V. KENNEDY *et al.*, *op. cit.* (bilj. 17), str.34-35

razini tokom čitavog desetljeća. Dodatni pritisak na potrebu otvaranja novih radnih mjesta uzrokovala je i činjenica da je nakon desetljeća najviše emigracije (koja je prosječno iznosila 33 000 ljudi za period 1921/31.g.)¹⁹ došlo do promjene trenda te je emigracija postala gotovo beznačajna²⁰.

Promjena politike dolazi 1932. godine kada u Irskoj na vlast dolazi Nacionalistička stranka Fianna Fail, pod vodstvom Eamona de Valere, što u ekonomskoj sferi dovodi do težnje ka postizanju znatnije ekonomske samodostatnosti Irskog gospodarstva. Irska se okreće industrijskoj politici utemeljenoj na uvoznj supstituciji tzv. (Import Substitution Industrialization - ISI), pod zaštitom carinskih barijera, a u argarnom sektoru provodi diverzifikaciju koja se sve manje oslanja na dotadašnje tržište Velike Britanije istodobno, zaštite radi, ograničavajući uvoz poljoprivrednih proizvoda.

Porast zaposlenosti (8.6%) i ponude (7.2%) u sektoru proizvodnih djelatnosti u razdoblju od 1931. do 1936. godine ukazivali su na uspjeh takve politike.²¹ No početni uspjeh nije bio dugog vijeka. Oslanjanje mnogih industrija na monopolistički položaj na domaćem tržištu, doveo je u pitanje njihovu efikasnost i konkurentnost, osobito na međunarodnom tržištu, u trenutku kada su potrebe domaćeg tržišta, odnosno domaća potražnja, bile u potpunosti zadovoljene. Politika *samodostatnosti* sudarila se s problemom veličine domaćeg gospodarstva. Domaće tržište pokazalo se premalim za postojeći broj raznovrsnih poduzeća koja nisu uspjela razviti efikasnu i konkurentnu proizvodnju.²²

Početak pedesetih godina dvadesetog stoljeća Irska se počinje ozbiljno suočavati s problemima u platnoj bilanci i znatnim usporavanjem proizvodnje, te padom zaposlenosti. Uslijedile su godine emigracije velikog dijela radno sposobnog stanovništva te stagnacije privredne aktivnosti. S vremenom je među kreatorima ekonomske politike počela sazrijevati svijest o štetnosti protekcionizma i ISI politike za malo irsko gospodarstvo, te su se počeli stvarati preduvjeti za provođenje korjenitih promjena. Do početka 1958. godine stvoren je konsenzus da jedino međunarodno konkurentni izvozni sektor može biti pokretač ekonomske ekspanzije Irske²³, a ministarstvo financija donosi Program ekonomskog razvoja koji se oslanja na pribavljanje stranog kapitala uz porezne olakšice, te smanjivanje carinske zaštite domaćeg gospodarstva. Od 1959. godine do danas možemo reći da je jedno od osnovnih obilježja strategije razvoja irskog gospodarstva ekonomska liberalizacija, koja je osobito uočljiva u davanju poreznih olakšica izvoznom sektoru, privlačenju stranih direktnih investicija, osobito u proizvodnom sektoru, te stalnom unapređivanju konkurentnosti postojeće industrije kroz subvencioniranje racionalizacije i restrukturiranja, kao i smanjivanje fiskalne presije.

Zahvaljujući ovom zaokretu u ekonomskoj razvojnoj politici, ubrzo prvi pozitivni rezultati stvaraju temelje za daljnji razvoj i transformaciju Irskog gospodarstva u suvremenu, tržišnu i globalno konkurentnu privredu. U razdoblju od 1957. do 1963. godine Industrijska proizvodnja povećana je za 47%, dok je poljoprivredna proizvodnja u istom razdoblju povećana tek za 1 %²⁴, da bi broj zaposlenih u industriji nadmašio broj zaposlenih u poljoprivredi tek 1972. godine. Razdoblje od 1960. do 1973. godine bilježi najbrži i najdugotrajniji period neprekinutog gospodarskog rasta irskog gospodarstva u povijesti od prosječno 4.4% na godišnjoj razini, što se također, vrlo povoljno odrazilo i na porast zaposlenosti. Ipak, tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća irsko se

¹⁹ V. *Ibid.*, str.38-39

²⁰ Posljedica je to strožih imigracijskih zakona u Sjedinjenim Američkim Državama kao i smanjene mogućnosti pronalaženja posla u drugoj zemlji zbog opće recesije koja je nastupila nakon 1929. godine

²¹ V. P. KIRBY, *Celtic Tiger in Distress – Growth with Inequality in Ireland*, Palgrave, Houndsmill, 2002., str. 16.

²² Tako i KIRBY, *op. cit.* (bilj. 21) i D. O'HEARN, *The Atlantic Economy – Britain, The US and Ireland*, Manchester University Press, 2001

²³ E. CASSIDY, *Measuring Ireland*,: *Discerning Values and Beliefs*, Dublin, Veritas, 2002., str. 14

²⁴ CRAFTS, TONIOLO., *op. cit.* (bilj. 11), str. 408

gospodarstvo povremeno suočavalo s razdobljima relativno visoke inflacije²⁵, nezaposlenosti²⁶, promjenjivim trendovima gospodarskog rasta i fiskalnim krizama. 1973. godine Irska postaje punopravna članica današnje Europske unije, što je, bez sumnje, u velikoj mjeri pozitivno djelovalo na razinu i dinamiku njezinog gospodarskog razvoja u narednom periodu.²⁷

Snažan i stabilan rast gospodarstva postaje obilježje Irske tek u posljednjem desetljeću dvadesetog stoljeća, kada su irske stope rasta nadvisile one tzv. Azijskih tigrova (Hong Konga, Južne Koreje, Malezije, Singapura i Tajvana) čija je gospodarstva 1997. i 1998. godine zahvatila snažna recesija, zahvaljujući prvenstveno sklopu vladinih razvojnih mjera, te gospodarskoj i političkoj situaciji u okruženju. U razdoblju između 1991. i 1999. godine produktivnost Irskog gospodarstva, mjerena postotnom promjenom realnih troškova rada po jedinici proizvoda smanjila za 17,7%, te ga je u tom razdoblju pretekla samo Finska s 18,4%-tnim smanjenjem, dok je prosjek smanjenja u Europskoj uniji iznosio 6,9%, a Sjedinjene američke države i Japan ostvarile su rast od 1,3%, odnosno 1,2%.²⁸ Irska je razdoblju od 1996. do 2000. godine uspjela otvoriti 513000 novih radnih mjesta, što predstavlja 47% povećanje u odnosu na 1996. godinu, a u razdoblju od 1994. do 2000. godine stvoreno je 420000 radnih mjesta izvan sektora poljoprivrede u kojem je 1983. godine bilo zaposleno 17% ukupne radne snage, da bi se taj broj snizio na 8,4% do početka 2000. godine. Također, povećao se i udio zaposlenih žena koji je 1986. godine iznosio 32%, a 1998. porastao je na 44%, dok se udio zaposlenih muškaraca smanjivao od 1981. godine kada je iznosio 76%, na 69% koliko je iznosio 1998. godine. Povećao se i broj samozaposlenih kojih je 1981. godine bilo samo 90000, na 150000 1996. godine²⁹, ali njihov udio u BDP-u, te struktura nisu zadovoljavajući³⁰. Stopa nezaposlenosti maksimalnu vrijednost dostigla je 1987. godine kada je iznosila 18%, da bi do 1998. godine bila smanjena na 6,4%, a 2001. godine na 3,9%.³¹ 1993. godine bilo je prijavljeno 194000 nezaposlenih, što je do 1999. godine smanjeno na 200000. Procjenjuje se da oko ¼ prijavljenih ne traži aktivno posao, a njih približno 11% radi na crno i prima naknadu za nezaposlene. Najveći problem predstavljaju dugotrajno nezaposlene osobe čiji se broj od 1993. godine kada je iznosio 129000, smanjio na 51000 1999. godine.³² Inflacija je u posljednjem desetljeću dvadesetog stoljeća uglavnom padala, te je 1996. i 1997. godine bila rekordno niska i iznosila 1,5% na godišnjoj razini. Na prijelazu tisućljeća ponovno je zabilježen stanovit rast stopa inflacije koje su 2000. godine iznosile 5,3%, a 2001. 4%.³³ Obuzdavanje inflacije pratio je i pad kamatnih stopa koje su, sve do izbijanja aktualne međunarodne financijske krize 2008. godine, ostale na stabilnoj niskoj razini. Tada su nakon početnog šoka, zahvaljujući koordiniranoj politici Europske središnje banke i nacionalnih središnjih banaka država članica Eurozone, te odluci irske valde da, bez obzira na njihov iznos, zajamči sigurnost svih depozita u irskim bankama, najvećim dijelom zadržana, te čak i iz drugih

²⁵ Koja je od 2,7% na godišnjoj razini 1961. godine narasla na 8,2% 1970. godine i dosegla svoj maksimum u iznosu od 20,9% 1975. godine, što je najvećim dijelom posljedica šokova izazvanih naglim i neočekivanim porastom cijene sirove nafte na svjetskom tržištu. Inflacija je nakon Naftne krize sedamdesetih godina bila obuzdana sve do početka osamdesetih, kada je 1981. godine iznosila 20,4%, te se nametnula kao kočnica provođenju planiranih mjera ekonomske politike koju je trebalo konačno staviti pod kontrolu. International Financial Statistics Yearbook, IMF, Washington D.C., 2002., str. 120-121.

²⁶ koja sedamdesetih godina prošlog stoljeća nije prelazila brojku od 100000 nezaposlenih (7%), da bi rekordnu vrijednost od 232000 dostigla 1987. godine. V. Tablicu 2 u Prilogu i Factiva, Economist Intelligence Unit – Views Wire, 2006., http://global.factiva.com/en/arch/print_results.asp, (02.07.2008.) 2006.

²⁷ Detaljnije v. *infra* 4. IRSKA I EUROPSKA UNIJA

²⁸ European Economy, European Commission, Brussels, 1998., str. 52.

²⁹ P. SWEENEY, *The Celtic Tiger*, Second Edition, Dublin, Oak Tree Press, 1999., str. 60 – 63.

³⁰ Detaljnije v. *infra* 5.2. Industrijska politika i poduzetništvo, te O'HEARN, *op. cit.* (bilj. 22), str. 193.

³¹ International Financial Statistics Yearbook, IMF, Washington D.C., 2002., str. 582-583.

³² SWEENEY, *op. cit.* (bilj. 29), str. 64.

³³ International Financial Statistics Yearbook, IMF, Washington D.C., 2002., str. 120-121.

zemalja članica privučena nova likvidna sredstva, neophodna za normalno funkcioniranje finansijskog sustava, te održavanje kamatnih stopa na rizini koju signalizira Europska središnja banka. S druge strane, zbog opće nesigurnosti i narušenog povjerenja u finansijski sektor na globalnoj razini, te uslijed pada proizvodnje, izvoza i zaposlenosti u Irskoj, smanjila se potražnja za novim kreditima, što je olakšalo održavanje ovakve monetarne politike.³⁴

Zajedničko djelovanje brojnih unutarnjih i vanjskih čimbenika rezultiralo je preobrazbom irskoga gospodarstva, pogotovo u vidu liberalizacije i otvaranja domaćeg tržišta, uspješnog privlačenja direktnih stranih investicija multinacionalnih kompanija, osobito u području visokih tehnologija, postojanja fleksibilnog radnog zakonodavstva i sustava socijalne sigurnosti, visoko kvalificirane radne snage koja je stvorena zahvaljujući pomno planiranom obrazovnom sustavu koji osluškuje potrebe gospodarstva i smjernice razvojnih strategija, te socijalnog partnerstva između radnika poslodavaca i vlade. Članstvo u Europskoj uniji omogućilo je Irskoj uspješnu realizaciju izvozno orijentirane razvojne strategije i otvorilo vrata sredstvima iz Europskih razvojnih fondova. Iako je Velika Britanija do danas ostala najvažniji irski vanjsko-trgovinski partner na kojeg otpada 21% irskog izvoza i 24% uvoza, razmjena s ostalim članicama Europske unije obuhvaća skoro polovicu njezinog ukupnog izvoza i uvoza, dok 14% izvoza i 16% uvoza otpada na Sjedinjene američke države³⁵. Gotovo svi važniji vanjsko-trgovinski partneri Irske tijekom 90-ih godina prošlog stoljeća su prolazili kroz razdoblja recesije, no ta činjenica nije imala negativnog učinka na rast irskog gospodarstva, koje su takvom trendu odupiralo povećavanjem domaće potražnje i usmjeravanjem proizvodnje i izvoza u najbrže rastuće gospodarske sektore za čijim proizvodima je potražnja također bila u porastu, kao što su IT sektor, proizvodnja informatičke opreme, farmacija i kemijska industrija.

2. Mjere gospodarske razvojne politike

Odmah po osamostaljivanju Irska je, pod još uvijek prevladavajućim britanskim utjecajem, primjenjivala liberalistički pristup vođenju ekonomske, odnosno vanjskotrgovinske politike, da bi kasnije zakoračila u razdoblje protekcionizma, nakon kojeg je uslijedio period vođenja industrijske politike koja je imala za cilj privlačenje stranih direktnih investicija. Nakon što su nosioci irske razvojne politike odlučili kao temelj gospodarskog razvoja razviti izvoznu orijentaciju, aktivnosti su usmjerene na privlačenje stranih investicija, osobito u proizvodnom sektoru. Na taj način htjelo se podići konkurentnost irske privrede na međunarodnom tržištu i nadoknaditi nedostatak domaćeg investicijskog potencijala. Vlada je 1958. godine donijela prvi u nizu programa gospodarskog razvoja «Program for Economic Expansion», čiji su glavni postulati liberalizacija trgovine, uvođenje posrednih i neposrednih subvencija domaćem privatnom sektoru, te uvođenje nulte stope poreza na dobit od izvoza.

Sporazum o slobodnoj trgovini između Irske i Velike Britanije, sklopljen 1965. godine dao je znatan doprinos otvaranju irskog gospodarstva i njegovoj izveznoj orijentaciji. Ključna uloga u tome povjerena je posebno u tu svrhu 1969. godine osnovanom specijaliziranom Vladinom tijelu pod nazivom «The Industrial Development Authority of Ireland», (IDA) kojoj su tu svrhu osigurani i znatni ljudski i materijalni resursi te odgovarajuća autonomija u njezinom djelovanju. U njoj je danas zaposleno preko 800 djelatnika, od kojih

³⁴ V. Central Bank and Financial Service Authority of Ireland, Monthly statistics, May 2009., http://www.centralbank.ie/frame_main.asp?pg=nws%5Farticle%2Easp%3Fid%3D466&nv=nws_nav.asp, (30.06.2009.)

³⁵ Facts about Ireland, Dublin, Department of Foreign Affairs, Government of Ireland, 2001., str. 111., W. CROTTY, D. SCHMITT, Ireland on the World Stage: The Irish Way in World Affairs, Harlow, Pearson Education, 2002., str. 4.

280 radi u odjelu za privlačenje stranih investicija koji ima svoje ispostave u većini važnijih svjetskih središta kapitalnih tokova kroz koje je stvoren i promiče se marketinški koncept Irske kao poželjnog investicijskog odredišta.

Priljev stranih direktnih investicija dogodio se u dva velika vala. Prvi se dogodio šezdesetih godina dvadesetog stoljeća i bio je stimuliran jeftinom radnom snagom, državnim subvencijama i poreznim olakšicama, dok je glavni motiv za investiranje u Irsku devedesetih godina prošlog stoljeća bila tada skuplja, ali visokoobrazovana radna snaga i pristup integriranom tržištu Europska unije, a kao investitori javljaju se renomirane inozemne i multinacionalne kompanije iz sektora elektronike, računarstva i računalne opreme³⁶, farmaceutike i financija, a i danas su u Irskoj najbrže rastuće kompanije u sektoru informacijskih tehnologija (i s njima povezanih usluga, te razvoja i proizvodnje računalnog hardvera i softvera), financijskih usluga (osobito računovodstva i revizije), istraživanja i razvoja, zaštite intelektualnog vlasništva, zaštite okoliša, zdravlja, te medicinskih usluga.³⁷ Uvidjevši rano važnosti razine obrazovanosti stanovništva Irska je 1967. godine stvorila pretpostavke kako bi svima zainteresiranima omogućila pristup sekundarnom obrazovanju. Uspostavom Nacionalnih instituta za visoko obrazovanje kao i Regionalnih tehničkih fakulteta stvorena je baza visokog obrazovanja na području prirodnih i biomedicinskih, tehničkih, te ekonomskih znanosti, a 2000. godine Irska je vodeća zemlja po broju diplomiranih na području znanosti i tehnologije.³⁸

Uspjeh u radu IDA-e temelji se ne samo na dobrim ideja i kvalitetnim razvojnim programima, već i na njezinom položaju kao autonomne i neovisne gospodarske razvojne agencije s Vladinom potporom u svome radu, koji joj omogućava brzo i učinkovito djelovanje i donošenje odluka. Do kraja šezdesetih godina dvadesetog stoljeća IDA se razvila u glavnog kreatora ekonomske razvojne politike i najsnažnijeg zagovornika stvaranja povoljnih uvjeta u svrhu privlačenja stranih direktnih investicija u izvozno orijentirane sektore gospodarstva.³⁹ Njezina osnovna strategija sastojala se u identificiranju već postojećih rastućih industrijskih sektora u inozemstvu koji bi se mogli razvijati u Irskoj, pronalaženju najuspješnijih kompanija u tim sektorima, te njihovom pridobivanju za investiranje u Irsku. Rezultati tih aktivnosti postaju vidljivi u devedesetim godinama prošlog stoljeća kada je Irska razvojna politika uspjela privući veći broj stranih uspješnih farmaceutskih, elektroničkih i softverskih kompanija.

U svojim naporima IDA nije usamljena jer je država utemeljila brojne druge agencije za podupiranje različitih gospodarskih grana i djelatnosti:

- FORFAS – savjetodavna agencija za razvoj industrije, znanosti i tehnologije, djeluje kao posrednik između investitora i agencije ENTERPRISE IRELAND koja potiče domaću industriju, te DIA-e koja djeluje na privlačenju stranih investicija.
- FORBAIRT – ustanovljen 1992. godine⁴⁰ kao samostalna agencija koja podupire irska poduzeća u domaćem vlasništvu.

³⁶ Microsoft je u drugoj polovici osmog desetljeća dvadesetog stoljeća izabrao Irsku kao glavni europski centar za distribuciju i doradu svog softwera, v. Background Information, Microsoft Europe, Middle East and Africa, EMEA_backgrounder[1].pdf i www.microsoft.com/ireland/aboutus/eoc/introduction.html, (17.03.2007)

³⁷ IDA Ireland, Ireland's top growth industries, <http://www.idaireland.com/news-media/featured-news/irelands-top-growth-indus/index.xml>, (22.06.2009.)

³⁸ Detaljnije v. S. DORGAN, How Ireland Became the Celtic Tiger, The Heritage Foundation: June 23, 2006., <http://www.heritage.org/Research/WorldwideFreedom/bg1945.cfm>, (02.07.2009.), str.10.

³⁹ Uspješnost IDA-e u djelovanju očituje se i u činjenici da se, uprkos stanju globalne krize i padu gospodarske aktivnosti, broj Research, Development and Innovation (RD&I) projekata u Irskoj povećao za 22% a broj novih kompanija koje su uspostavile svoje centre za u zemlji za 16%; IDA Annual Report 2008, <http://www.idaireland.com/news-media/press-releases/ida-annual-report-2008/index.xml>, (12.06.2009.)

⁴⁰ IDA je tada preimenovana u «Industrial Development Agency» koja djelovanje na domaćem gospodarskom planu prepušta novoosnovanom FORBAIRT-u, a sama se posvećuje privlačenju i usmjeravanju inozemnih, osobito greenfield, investicija i širenju poslovanja poduzeća u stranom vlasništvu koja već djeluju u Irskoj.

- ENTERPRISE IRELAND – promiče izvoznu orijentaciju i izlaz na strana tržišta irskih poduzeća
- FAS (Foars Aiseana Saothair) IRISH TRAINING AND EMPLOYMENT AUTHORITY – pruža potporu pri zapošljavanju i obrazovanju radnicima koji traže posao i poslodavcima.
- ABT (An Bord Trachtala) THE IRISH TRADE BORD – promiče i podupire izvozne aktivnosti poduzeća u irskom vlasništvu.
- BORD FAILTE EIREANN (Irish Tourist Bord) – djeluje na području razvoja turizma i marketinga u turizmu.
- BORD BIA – nadležan je za promicanje i pronalaženje izvoznih tržišta za irske proizvođače hrane i pića.
- BIM (Bord IadcaighMhara) – bavi se razvojem ribarstva, s njim povezane prerađivačke industrije i obalnog gospodarstva.
- UDARAS NA GAELTACHTA – potiče i pomaže gospodarski razvoj regija u kojima se pretežno govori irski jezik.

Glavnina stranih direktnih investicija⁴¹ do danas u Irsku dolazi iz Sjedinjenih američkih država, jer su američke kompanije među prvima počele koristiti Irsku kao ulaz na zajedničko europsko tržište. Na kraju prošlog tisućljeća američke kompanije u Irskoj zapošljavale su 64% radne snage, na njih je otpadalo 54.1% ukupnog outputa, od čega se 72.9% izvozilo.⁴² Upravo je taj slobodni pristup tržištu Velike Britanije i Europske ekonomske zajednice glavni razlog uspjeha irske razvojne strategije u segmentu privlačenja stranih direktnih investicija. Sklapanjem Ugovora o slobodnoj trgovini između Irske i Velike Britanije 1965. godine započeo je irski put u evropske integracijske procese koji je okrunjen ulaskom Irske u Evropsku ekonomsku zajednicu 1973. godine. No, vjerojatno najjači mamac koji je Irska ponudila stranim investitorima bio je za to doba izuzetno konkurentan režim korporativnih poreza. Padriac White, čelni čovjek IDA-e u razdoblju od 1981. do 1990. godine okarakterizirao je irski porezni sustav kao «...jedinствен i nezamjenjiv temelj eksplozije stranih investicija u Irsku.»⁴³

Odluka o pristupanju tadašnjoj Europskoj ekonomskoj zajednici dosad je irskom gospodarstvu donijela brojne pozitivne pomake, dobrim dijelom i zbog same irske spremnosti i sposobnosti da na najbolji mogući način iskoristi raspoloživu financijsku i tehničku pomoć koja joj je stavljena na raspolaganje kao jednoj od najslabije razvijenih država članica (BDP Irske iznosio je tada 58% prosjeka EEZ), te se pretvori u most preko kojeg neeuropske gospodarske sile ulaze u današnju Europsku uniju⁴⁴. Već je 1996. godine irski bruto domaći proizvod za 5 postotnih poena prestigao prosječni bruto domaći proizvod Europske unije.

Irskim pristupom Europskom monetarnom sustavu 1979. godine prekinuta je dugogodišnja formalna i faktična povezanost između irske i britanske funte. Premda je to uključivanje trebalo rezultirati jačom monetarnom disciplinom, nižom stopom inflacije i povećanim kredibilitetom u očima potencijalnih stranih investitora, zahvaljujući rastu javnog duga (125% BDP-a) i fiskalnih rashoda tijekom osamdesetih godina taj cilj nije u potpunosti ostvaren, već su stabilnost cijena i relativno niske kamatne stope postignute tek početkom devedesetih godina prošlog stoljeća.⁴⁵

⁴¹ Vidi Tablicu 5 u Prilogu

⁴² Tako je, primjerice, 1960.godine 90% irskog izvoza završavalo u Velikoj Britaniji da bi pred kraj tisućljeća taj udio spao na samo 21%. Vidi: R. BERRY: U.S. Foreign Direct Investment in Ireland: Making the Most of Other People's Money, <http://www.lehigh.edu/~incntr/publications/perspectives/v19/Berry.PDF>, (22.06.2009.)

⁴³ KIRBY, *op. cit.* (bilj. 21), str. 34.

⁴⁴ V. CROTTY, SCHMITT, *op. cit.* (bilj. 35), str. 12.

⁴⁵ CRAFTS, TONIOLO, *op. cit.* (bilj. 11), str. 403.

Irska je 1. siječnja 1999. godine, zajedno s Austrijom, Belgijom, Francuskom, Grčkom, Italijom, Luksemburgom, Njemačkom, Nizozemskom, Portugalom i Španjolskom postala punopravnom članicom Europske monetarne unije,⁴⁶ ispunivši prethodno i zahtjevne tzv. Maastrichtske kriterije kojima su postavljeni minimalni zahtjevi stabilnosti vođenja monetarne i fiskalne politike država članica. Zajednička valuta donijela je konačno rješavanje problema inflacije i razine kamatnih stopa s kojima se Irska suočavala u prethodnom razdoblju, osobito tijekom osamdesetih godina prošloga stoljeća. Irska je još intenzivnije povezala svoje tržište s velikim, integriranim tržištem Europske unije koje obuhvaća preko 300 milijuna potrošača, što je svakako otvorilo nove mogućnosti, ali je također izložilo pojačanoj konkurenciji irska poduzeća.

2.1. Fiskalna politika

Dostizanjem vanjskog duga u visini od 125% bruto nacionalnog proizvoda, irske javne financije osamdesetih godina dvadesetog stoljeća našle su se u ozbiljnoj krizi. To je bio odraz politike stranke Fianna Fail u prethodnom desetljeću tijekom kojeg je ukinuta većina poreza na vlasništvo, a povećana je javna potrošnja. Ista stranka je 1987. godine na sebe preuzela zadatak reforme fiskalne politike. Uspješnim reformskim zahvatima koji su djelovali na smanjivanje javne potrošnje i zaduženja uz povećavanje javnih prihoda koji su bili posljedica uspješnih poteza razvojne industrijske politike i priljeva iz europskog proračuna, Irska zbog visokih stopa rasta gospodarstva nije trpila uslijed smanjivanja javne potrošnje. U fiskalnoj godini 1997/97 irski proračun je prvi puta zabilježio suficit, a iznos javnog duga 2002. godine pao je na 33,7% bruto nacionalnog proizvoda, što je bio drugi najniži iznos u Europskoj uniji, iza Luksemburga.⁴⁷

Politika korištenja porezne politike kao sredstva podizanja konkurentnosti u svrhu privlačenja stranih investicija započela je uvođenjem oslobađanja poduzeća od plaćanja poreza na profit ostvaren izvozom (Export Sales Relief). Ovakva praksa izložila je Irsku pritiscima Europske zajednice pa je takva politika sedamdesetih godina zamjenjena 10% stopom poreznog opterećenja na dobit, da bi tijekom devedesetih godina Irska prilagodila svoj porezni sustav europskim normama uvodeći zajamčenu stopu korporativnog poreza na sve oblike aktivnog prihoda od 12,5%.⁴⁸ Također treba naglasiti da će pojedini subjekti uživati stopu od 10% do 2010.g. Pod pritiskom Europske unije i zemalja članica OECD-a usmjerenog protiv tzv. štetne porezne konkurencije (Harmful Tax Competition)⁴⁹ tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća, Irska je prilagodila svoj porezni sustav europskim normama⁵⁰ uvodeći zajamčenu stopu korporativnog poreza na sve oblike aktivnog prihoda od 12,5%.⁵¹

Fiskalni poticaji stranim direktnim investicijama i poduzetništvu općenito, s druge strane bili su poduprti štedljivošću na rashodovnoj strani. Sredinom osamdesetih godina dvadesetog stoljeća irska vlada počinje mijenjati dotad na rashodovnoj strani prilično liberalnu domaću fiskalnu politiku znatno smanjujući javne rashode. Javni dug

⁴⁶ U tom trenutku Švedska i Velika Britanija formalno nisu mogle pristupiti eurozoni jer nisu ispunjavale uvjet prethodnog dvogodišnjeg članstva u ERM II, dok su Danci na referendumu odbili pristupiti toj monetarnoj integraciji.

⁴⁷ Factiva, Economist Intelligence Unit – Views Wire, 2006.

⁴⁸ V. Tax Facts Ireland, KPMG, 2004.

⁴⁹ Nakon što su vjerojatno ekonomski teoretičari konačno uspjeli uvjeriti zakonodavnu birokraciju da se u nazivu te inicijative očito radi o međusobno nespojivim pojmovima, (jer kako to konkurencija u tržišnoj privredi može biti štetna?!), naziv «Štetna porezna konkurencija» (Harmful Tax Competition) je zamijenjen nazivom «Štetne porezne prakse» (Harmful Tax Practices).

⁵⁰ V. i Tablicu 4. u Prilogu.

⁵¹ Detaljnije v. Tax Facts Ireland, KPMG, 2004.

koji je tijekom osamdesetih godina dvadesetog stoljeća prosječno iznosio 120% bruto domaćeg proizvoda, trostruko je smanjen do 2001. godine a 2007. je iznosio 24.9% bruto domaćeg proizvoda.⁵²

2.2. Socijalno partnerstvo i uloga vanjskih čimbenika u gospodarskom razvoju Irske

Irski model socijalnog partnerstva svakako je jedan od originalnih i bitnijih čimbenika irskog gospodarskog uspjeha. Radi se o postizanju i održavanju konsenzusa o socijalnim i gospodarskim ciljevima između radnika, to jest radničkih sindikata, poslodavaca, udruga poljoprivrednika, predstavnika šire društvene zajednice, neovisnih stručnjaka i vlade okupljenih u Nacionalnom ekonomskom i socijalnom vijeću osnovanom 1973. godine sa zadatkom analize i izvještavanja parlamenta o strateškim pitanjima gospodarskog razvoja, postizanja socijalne pravednosti i izgradnje strateškog okvira za dijalog vlade i socijalnih partnera.⁵³ Bitne odrednice prvog nacrtu sporazuma o socijalnom partnerstvu, koji niti danas nema obvezujuću snagu zakona, već mu se pristupa i poštuje ga se dobrovoljno, ostale su relevantne do današnjih dana: umjerenost u radničkim zahtjevima i rast plaća, stimulativan sustav oporezivanja poduzeća i znatna ulaganja u stručno obrazovanje.⁵⁴ Osobitost irskog modela socijalnog partnerstva su i trogodišnji nacionalni sporazumi između svih zainteresiranih strana s određenim prevladavajućim ciljem od kojih je prvi bio Program za nacionalni oporavak od 1988. do 1990. godine, sklopljen za vrijeme vladavine stranke Fianna Fail između socijalnih partnera s glavnim ciljevima:

- smanjenje javnog duga za 5-7% i stabilizacija proračunskog deficita do 1990. godine,
- snižavanje stope inflacije i kamatnih stopa,
- reforma poreznog sustava, uz snižavanje poreza na dohodak,
- stabilizirati rast plaća koji na godišnjoj razini ne bi prelazio 2,5% između 1988. i 1990. godine⁵⁵

Osim rezultata uobičajenih pregovora o nadnicama u njima je sadržan zajednički stav socijalnih partnera o širim socijalnim i ekonomskim pitanjima za određeno vrijeme trajanja konkretnog sporazuma, čime se i potencijalnim stranim investitorima olakšava predvidivost njihovih troškova poslovanja i jamči stabilnost na tržištu rada. Budući da su kroz takav oblik socijalnog partnerstva i sindikati kao predstavnici radnika bili neposredno uključeni u stvaranje povoljne klime za gospodarski rast Irske, bilo je moguće postići znatno smanjenje broja radnih dana provedenih u štrajku, kao i načelni sporazum o umjerenom rastu nadnica u zamjenu za veći broj poreznih olakšica u sustavu poreza na dohodak.

Iako su nosioci irske razvojne ekonomske politike započeli sustavno provoditi reforme s ciljem liberalizacije i otvaranja gospodarstva u svrhu privlačenja stranih investicija tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća, snažan gospodarski rast započinje tek u posljednjem desetljeću dvadesetog stoljeća. Taj podatak, između ostalog, ukazuje i na činjenicu da su za ekonomski uspjeh Irske, osim pravodobno poduzetih odgovarajućih reformi zaslužni i određeni čimbenici izvan Irske. Prvenstveno se to odnosi na nova tržišta (pogotovo EU), koja su zahvaljujući globalizaciji, postala dostupna irskim poduzećima sada opremljenim potrebnim znanjima i novim tehnologijama potrebnim za globalnu tržišnu utakmicu.

⁵² V. Ireland Public Debt, www.indexmundi.com/ireland/public_debt.html, (02.07.2009.)

⁵³ Detaljnije v. National Economic & Social Council, <http://www.nesc.ie/default.asp>, (22.06.2009.)

⁵⁴ V. National Economic & Social Council, The Irish Economy in the Early 21st Century, <http://www.nesc.ie/dynamic/docs/NESC-Report-No-118.pdf>, (22.06.2009.)

⁵⁵ OECD economic Surveys – Ireland, Paris, OECD, 1989., str. 17.

Čak su i demografska kretanja u Irskoj kao jednoj od zemalja s izrazitom emigracijom stanovništva tijekom pedesetih godina dvadesetoga stoljeća odigrala određenu pozitivnu ulogu⁵⁶. U kombinaciji s demografskom ekspanzijom tijekom sedamdesetih godina prošlog stoljeća, (tzv. baby boom) u osamdesetim se godinama pojavio relativno veliki broj mladog, radno nesposobnog, to jest ekonomski ovisnog stanovništva. U devedesetim godinama dolazi do pada nataliteta, a sve se veći broj mladog dotad ovisnog stanovništva uključuje na tržište rada, na kojem u to doba za njima postoji zadovoljavajuća potražnja, što se sve zajedno povoljno odražava i na prikaz bruto domaćeg proizvoda po stanovniku.

Stoga možemo zaključiti da je tajna irskog «gospodarskog čuda» sadržana kao u određenim nezaobilaznim mjerama domaće ekonomske politike, tako i u povoljnim egzogenim ekonomskim i političkim kretanjima koja su se odvijala u pravi čas. Upravo to čini uspjeh «Keltskog tigra» teško ponovljivim u praksi drugih zemalja. Čini se da ne postoji jedna precizno definirana varijanta razvojne politike koja bi se jednostavno mogla primijeniti u nekoj drugoj zemlji sa istim učinkom, iako je većina čimbenika koji su sudjelovali u preobrazbi Irskog gospodarstva uvelike poznata i teoretičarima i kreatorima ekonomske politike. Irski model gospodarskog razvitka najčešće se smatra uspješnim europskim primjerom liberalnog tržišnog gospodarstva. Međutim, u njemu postoji i aktivno djeluje niz institucija koje se bave analiziranjem, predviđanjem, planiranjem i usmjeravanjem gospodarskih tokova sa ciljem optimizacije ciljeva razvojne ekonomske politke koji su strateški određeni na kratki, ali i na srednji i dugi rok koji prelazi okvire trajanja političkog mandata trenutne starnke na vlasti, te oko kojih postoji konsenzus socijalnih partnera. Sve to zajedno ostvaruje se uz maksimalnu moguću koordinaciju i suradnju s nadležnim institucijama EU, čijim su se savjetima i sredstvima, u ranicama raspoloživosti, Irski maksimalno znali okoristiti, za razliku od, primjerice, Grčke. Upravo je EU u prošlosti odigrala značajnu ulogu u pružanju financijske potpore za realizaciju infrastrukturnih i drugih gospodarskih razvojnih projekata, te je dobrodošlo veliko izvozno tržište za robu i usluge proizvedene u Irskoj.

3. Irska i Europska unija

Nedvojbeno je da je aktivno uključivanje u europske integracijske procese i pristupanje tadašnjoj Europskoj ekonomskoj zajednici, 1973. godine, odigralo značajnu ulogu u razvoju irskog gospodarstva, kako kroz otvaranje pristupa financijskoj pomoći iz Europe, tako i postajući atraktivno mjesto za ulazak američkih, japanskih, a kasnije i poduzeća iz ostalih dalekoistočnih zemalja na zajedničko europsko tržište. Osim znatnog poboljšanja uvjeta izvoza na europsko tržište u industrijskom sektoru za poduzeća iz Irske, pozitivni učinci priključivanja Europskoj ekonomskoj zajednici bili su vidljivi i u sektoru poljoprivrede koji je profitirao od direktnih subvencija iz europskih fondova, te viših cijena poljoprivrednih proizvoda i njihove zaštite od inozemne konkurencije, zahvaljujući zajedničkoj europskoj poljoprivrednoj politici.

Budući da je u doba pristupanja Europskoj ekonomskoj zajednici Irska bila jedna od relativno siromašnih država članica, uspjela se okoristiti i priljevom novca iz strukturnih i kohezijskih fondova za izgradnju infrastrukture, ljudskog kapitala, poticanje poduzetništva i poljoprivrede, te sustizanje visine životnog standarda razvijenog dijela Europske unije. Iz strukturnih fondova Europske unije pravo na pomoć imaju države odnosno regije u kojima je BDP po stanovniku niži od 75% prosjeka EU.⁵⁷ U tu kategoriju ubrajaju se:

⁵⁶ V. tablicu 3. u prilogu

⁵⁷ V. Republika Hrvatska, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, Strukturni fondovi i kohezijski fond, www.mvpei.hr/ei/default.asp?ru=470&sid=&akcija=&jezik=1, (02.07.2009.)

Europski fond za regionalni razvoj (European Fund for Regional Development- ERDF), Europski socijalni fond (European Social Fund- ESF), Europski fond za smjernice i jamstva u poljoprivredi (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund - EAGGF - Guidance Section), Financijski instrument za smjernice u ribarstvu (Financial Instrument for Fisheries Guidance - FIG). Kohezijski fond zamišljen je kao fond iz kojeg pomoć primaju države članice u kojima je BDP po stanovniku niži od 90% europskog prosjeka, kako bi im se olakšalo sustizanje *Maastrichtskih kriterija*. Ti kriteriji su inflacijske (stopa inflacije ne smije biti viša od 1,5-postotna boda iznad prosjeka triju zemalja s najnižom inflacijom), fiskalne (deficit proračuna ne smije prelaziti razinu od tri posto BDP-a, a ukupan javni dug ne smije biti viši od 60 posto BDP-a) i tečajne (tečaj valute zemlje članice EU prema euru mora fluktuirati unutar dopuštenih granica +/- 15 posto u odnosu na središnji paritet) prirode. Iz kohezijskog fonda se financiraju projekti kojima se unapređuje okoliš i razvija prometna infrastruktura određena kao sastavni dio Trans-europske prometne mreže. Na sufinanciranje projekata u iznosu od najviše 80-85% pravo imaju države članice čiji je bruto domaći proizvod ispod 90% prosjeka Europske zajednice.

Prije dobivanja sredstava iz strukturnih fondova bilo je potrebno u okviru programskog nacrtu za određeno razdoblje izraditi državni razvojni program (National Development Plan, NDP) koji na nacionalnoj razini obuhvaća sve planirane aktivnosti koje bi bile financirane iz strukturnih fondova u čitavom programskom razdoblju, a provode ga nadležna tijela središnje i lokalne vlasti. On je postao osnovnim dokumentom za pregovore i usklađivanje politike Europske komisije koja konačno odlučuje o tome u kojoj mjeri je konkretni program usklađen s razvojnim prioritetima Europske unije i ukupnom planiranom pomoći u određenom razdoblju na nivou Unije.

U prvom programskom razdoblju od 1989. do 1993. godine Irska je u cijelosti spadala u skupinu zemalja koje imaju BDP po stanovniku, mjeren prema kupovnoj moći, niži od 75% prosjeka Europske unije. Dva primarna cilja koja su bila postavljena u Okviru za potpore Zajednice bila su potpora ekonomskog razvoja zemlje i podupiranje ekonomskih veza s Europskom unijom. Osnovni problemi bili su: niske stope rasta bruto domaćeg proizvoda, rast raspoložive radne snage i slaba infrastruktura. Stoga je Irska u tome razdoblju više od polovice raspoloživih sredstava iz europskih strukturnih fondova namijenila proizvodnom sektoru, to jest razvoju sela, poljoprivrede, ribarstva, šumarstva, turizma, industrije i srodnih djelatnosti, sve u cilju poboljšanja poslovnog okruženja. Četvrtina sredstava bila je namijenjena ulaganju u ljudske resurse, a 19% u razvoj infrastrukture.⁵⁸

U drugom programskom razdoblju od 1994. do 1999. godine Irska je ostala u istoj skupini zemalja kao i u prethodnom razdoblju. Državnim razvojnim programom postavljena su dva osnovna cilja: povećati bruto domaći proizvod, te dugoročnu zaposlenost, osobito onih koji su duže vremena bez posla, odnosno one koji bi to mogli postati. Stoga je došlo i do preraspodjele sredstava za ljudske resurse koji su sada dobili 32%, potpora proizvodnom sektoru smanjila se na 47%, dok je za investiranje u gospodarsku infrastrukturu s ciljem povećanja konkurentnosti irskog gospodarstva izdvojeno 21% primljenih sredstava.⁵⁹

Već je 1996. godine bruto domaći proizvod po stanovniku u Irskoj iznosio 105% prosječnog bruto domaćeg proizvoda Europske unije, te ona kao cjelina više nije ispunjavala kriterije za dodjelu potpora iz europskih strukturnih fondova. Budući da se irska vlada nije namjerava lako odreći dotadašnjih izdašnih transfera iz europskog proračuna, na pregovorima za treće programsko razdoblje od 2000. do 2006. godine čvrsto je ostala pri zahtjevu da se razvijem dijelu države, tzv. The Southern – Eastern Region (u kojoj

⁵⁸ J. BRADLEY: Experiences in Small European Countries and Regions: Committing to Growth, tablica na strani 35., <http://www.esri.ie/pdf/Committing.pdf>, (02.07.2009.)

⁵⁹ *Ibid.*

prosječna plaća zaposlenika iznosi 18000 eura, s tim da je u poduzećima u domaćem vlasništvu ona 15100 eura, a u poduzećima u stranom vlasništvu 18000 eura) dodijeli svojevrsni prijelazni status dok bi ostatak zemlje, tzv. The Border Midlands and Western Region (gdje je prosječna plaća 14600 eura, s time da radnici u poduzećima u domaćem vlasništvu zarađuju prosječno 12000 eura, dok oni u poduzećima stranih vlasnika zarađuju 15000 eura)⁶⁰ još uvijek imao pravo na određena sredstva iz strukturnih fondova. Kao primarni ciljevi razvojnog programa (National Development Program) određeni su:

- nastavak uravnoteženog rasta gospodarstva i zaposlenosti,
- poboljšavanje međunarodne konkurentnosti zemlje,
- podupiranje ravnomjernog regionalnog razvoja i
- poticanje socijalne uključenosti ljudi koji žive u siromaštvu.

Za ostvarivanje tih ciljeva predviđeno je da Irska u tom sedmogodišnjem razdoblju iz kohezijskog fonda primi 3,8 milijardi eura, dok će se ostatak sredstava namiriti iz četiriju strukturnih fondova (EFS, ERDF, EAGGF i FIG). Naglasak je stavljen na obnovu i izgradnju fizičke infrastrukture, osobito prometnica u većim gradovima i na prilazima naselja, što je vidljivo i iz postotnog udjela sredstava predviđenih za tu namjenu, 48% u ukupnom transferu iz strukturnih fondova. Također, na 36% povećan je udio sredstava namijenjenih ljudskim resursima, dok su potpore proizvodnom sektoru smanjene na svega 16%.⁶¹ Iako je Europska unija je za razdoblje od 2000. do 2006. godine znatno smanjila količinu planiranih transfera irskom gospodarstvu, procjenjuje se da će dugoročni učinci transfera koje je već apsorbirala irska ekonomija nastaviti doprinositi rastu od jedan do dva postotna boda bruto domaćeg proizvoda Irske i u budućnosti.⁶²

Osamdesetih godina prošlog stoljeća Irska je provela fiskalnu reformu kojom su stvoreni uvjeti za postizanje nominalne konvergencije, snižena je inflacija, kamatne stope i javni dug, što je zajedno s transferima iz europskih fondova stvorilo osnovu za više stope gospodarskog rasta i niže stope nezaposlenosti. Potporu ovoj razvojnoj ekonomskoj politici činila su i ulaganja u ljudske resurse započeta reformom obrazovnog sustava tijekom polovice prošlog stoljeća, te model socijalnog partnerstva koji je stabilizirao industrijske odnose, smanjio broj dana provedenih u štrajku, te dao znatan doprinos izgradnji povjerenja u irsko gospodarstvo, osobito u očima stranih investitora. Grčka je također imala prilike koristiti se sredstvima europskih fondova i provoditi reforme u cilju ubrzanja gospodarskog rasta, no u provođenju pojedinih reformi bila je vrlo spora i neučinkovita. Otvorenost irskog gospodarstva konkurenciji na globalnoj razini svakako je dala značajan doprinos konačnom uspjehu irskog razvojnog modela, no bez preciznog utvrđivanja i uklanjanja prepreka koje su se javljale u pojedinim razvojnim fazama i stvaranja povoljnih uvjeta za provođenje ciljeva ekonomske politike koji su bili financirani sredstvima iz europskih fondova, kontinuirane i visoke stope gospodarskog rasta sigurno ne bi bile ostvarene.

4. Slabosti i izazovi irskog razvojnog modela

4.1. Oslanjanje na strane direktne investicije

Zanimljivo je primijetiti da su strane direktne investicije kao glavni pokretač rasta irskog gospodarstva ujedno i njegova najveća potencijalna slabost. U periodu njihove najveće ekspanzije u Irskoj, 1998. i 1999. godine, na multinacionalne kompanije otpadalo je 85%

⁶⁰ Productive Sector Operational Programme 2000 – 2006., http://www.ndp.ie/viewdoc.asp?fn=/documents/eu_structural_funds/operational_prog/index.htm&mn=euso&nID=4#1, (02.07.2009.)

⁶¹ J. BRADLEY, *op. cit.* (bilj. 58), tablica na str. 35.

⁶² V. CASSIDY, *op. cit.* (bilj. 23) i «Dancing an Irish jig», The Economist, April 17th 2004.

gospodarskog rasta.⁶³ Shodno tome možemo dovesti u pitanje održivost takve razvojne politike. Strane direktne *dezinvesticije*, uz sve ostale uvjete nepromijenjene, najvjerojatnije bi izazvale razdoblje duboke recesije i negativnih stopa gospodarskog rasta. S druge strane, u koliko je Irska uspjela dosad razviti dovoljan broj domaćih, te privući kritičnu masu stranih poduzeća koja su postala samodovoljna i visoko konkurentna na svjetskom tržištu, ne oviseci pri tome o direktnim kapitalnim i upravljačkim intervencijama iz inozemstva takav bi se negativni scenarij mogao izbjeći ili barem znatno ublažiti.

Također, Irska je još uvijek u znatnoj mjeri povezana s gospodarstvom Sjedinjenih američkih država, osobito u mikroekonomskoj sferi, dok je makroekonomski u znatnoj mjeri integrirana u Europsku uniju. Prema podacima Ministarstva trgovine Sjedinjenih američkih država, 40% američkih investicija u elektroničku industriju tijekom posljednjeg desetljeća prošlog stoljeća završilo je u Irskoj, koja je postala Europsko sjedište tog sektora američkog gospodarstva.⁶⁴ Irska je zasigurno osjetljiva na svaku negativnu promjenu u američkoj ekonomiji, osobito na kratki rok, no dugoročno gledano postoji još i opasnost odljeva stranih investicija iz Irske, osobito stoga što i druge, a posebice nove, države članice Europske unije nastoje preuzeti irsku ulogu ulaza američkih i dalekoistočnih kompanija na europsko tržište.

4.2. Industrijska politika i poduzetništvo

Izražena nastojanja za privlačenjem stranih direktnih investicija koja predstavljaju jedno od temeljnih obilježja irskog razvojnog modela na svojevrsan su način marginalizirala domaću industriju unutar cjelokupne industrijske razvojne politike. Rast industrijskog sektora bio je u najvećoj mjeri ovisan o stranom kapitalu, a nedovoljna pažnja posvećena je razvoju poduzeća od nacionalnog i lokalnog značaja. Stoga je osnovni promašaj industrijske razvojne politike u Irskoj izostanak razvoja domaćeg poduzetničkog sektora.⁶⁵ Također zamjetna je i znatna razlika u produktivnosti između poduzeća u stranom i domaćem vlasništvu. Npr. 1998. godine prosječni neto output poduzeća u domaćem vlasništvu iznosio je 41000 funti po zaposleniku, dok je u poduzećima u stranom vlasništvu iznosio 250000 funti.⁶⁶ Čak i kad bi dio razlike na strani irskih poduzeća u stranom vlasništvu pripisali prinosima od faktora koji potječu iz njihove matične zemlje, npr. marketing i istraživanje i razvoj, još uvijek se radi o izrazito velikoj razlici u korist kompanija u stranom vlasništvu.

Postavlja se pitanje jesu li irska poduzeća u domaćem vlasništvu imala ikakve koristi od poslovanja u izrazito konkurentnoj okolini i od mogućeg *spill over* učinka od strane kompanija u stranom vlasništvu? Imajući u vidu činjenicu relativno slabe povezanosti kompanija u stranom, najvećim dijelom se radi o tzv. multinacionalnim kompanijama, i onih u domaćem vlasništvu, odgovor je u znatnoj mjeri negativan. Strane kompanije u Irskoj najčešće su zapravo proizvodne jedinice čvrsto integrirane u proizvodni proces svojih matičnih kompanija. Često jedini input za kojim potrebu zadovoljavaju na lokalnom tržištu je rad i korištenje lokalne infrastrukture. Porezni sustav koji stimulira zadržavanje najvećeg dijela korporativnog profita unutar Irske trebao bi djelovati stimulativno na reinvestiranje dobiti u irsko gospodarstvo. Kompanije u stranom vlasništvu uglavnom ga ulažu u širenje i usavršavanje svoje proizvodne aktivnosti u Irskoj, dok s druge strane,

⁶³ O'HEARN, *op. cit.* (bilj. 22), str. 193.

⁶⁴ *Ibid.*, str. 202.

⁶⁵ Tako i C. FANNING I C. MURPHY, *Nurturing Idigenous Entrepreneurship in Ireland*, u V. G. MUNLEY, R. J. THORNTON I J. R. ARONSON, ur: *The Irish Economy in Transition: Successes, Problems & Prospectives*, Amsterdam, Elsevier Science, 2002.

⁶⁶ CASSIDY, *op. cit.* (bilj. 23), str. 18.

nepovoljan zakonski tretman prema investiranju Irskog kapitala u inozemstvo u velikoj mjeri onemogućava zajedničke investicijske projekte Irskih i stranih kompanija u inozemstvu. Bez stvaranja čvršćih veza i zajedničkih investicijskih projekata između kompanija u domaćem i stranom vlasništvu, osobito domaćih kompanija koje već surađuju s multinacionalnim kompanijama nije realno očekivati značajniji *spill over* učinak u sferi inovacija, tehnologije i know-how-a, a samim time niti ekspanziju izvoznih aktivnosti poduzeća u domaćem vlasništvu. Rješenje tog problema svakako ulazi u sferu kreatora Irske razvojne ekonomske politike koji bi trebali poduzeti odgovarajuće mjere za poticanje uspostavljanja tih, za irsku ekonomiju svakako potrebnih i potencijalno plodonosnih veza, npr. po uzoru na zemlje istočne Azije.

Promatrajući ukupnu razvojnu strategiju irskog gospodarstva u teoriji i praksi primjećujemo nedostatak pažnje posvećene razvoju domaćeg poduzetništva. Čak se po svojim rezultatima uspješna politika stvaranja radnih mjesta, zapošljavanja i edukacije radne snage može promatrati kao jedan od čimbenika koji ne idu u prilog stvaranju poduzetničke klase u Irskoj.⁶⁷ Aktivnosti IDA-e koje su bile usmjerene na rješavanje problema nezaposlenosti kroz otvaranje radnih mjesta uslijed priljeva direktnih stranih investicija doista su rezultirale povećanom potražnjom za radnom snagom zbog seljenja pojedinih faza proizvodnje velikih, najčešće multinacionalnih kompanija u Irsku, dok je poduzetnički dio posla redovito već bio obavljan u inozemstvu. Ircima je samo preostalo da jeftino i kvalitetno proizvode. U prilog razvoja poduzetništva nije išao niti relativno kvalitetan, jeftin i s privredom povezan obrazovni sustav koji je također prvenstveno pripremao učenike za uključivanje u gospodarstvo utemeljeno na stranim direktnim investicijama i sudjelovanju u pojedinim proizvodnim fazama, a ne osmišljavanju i pokretanju vlastitih poduzetničkih projekata. S vremenom se ostvario planirani i očekivani gospodarski rast, pa se i u Irskoj javlja tendencija da domaći vrijedni i sposobni radnici počinju zauzimati bolje plaćena radna mjesta i sudjelovati u proizvodnji s većim udjelom dodane vrijednosti u zemlji i inozemstvu, najčešće u okviru matičnih kompanija, no to još uvijek ne rješava problem razvoja poduzetništva.

4.3. Socijalna politika

Na socijalno-političkom planu Irska još uvijek nije konačno razriješla probleme veza uz nezaposlenosti i siromaštvo, koji doprinose povećanim državnim rashodima, nedostizanju potencijalnog bruto domaćeg proizvoda i gubitku državnih prihoda, povećavanju sive ekonomije, kriminala i društvene isključenosti. Problem nezaposlenosti prati Irsku kroz njezinu suvremenu povijest u dvadesetom stoljeću, te je do 1994. godine od kada je drastično smanjena, uglavnom bila rješavana kroz emigraciju radno sposobnog stanovništva u prekomorske zemlje. Usprkos snižavanju ukupnog broja nezaposlenih, do danas prisutan je problem kategorije dugoročno nezaposlenih koju pretežito čine nekvalificirani radnici, muškarci između 45 i 54 godine starosti koji su uglavnom izgubili posao kao tehnološki višak u tradicionalnim industrijskim sektorima kao što su tekstilna industrija, te proizvodnja hrane i pića, iako se njihov broj od 128000 (9% radne snage) koliko je iznosio 1994. godine, do 1998. godine smanjio na 52000 (3% radne snage),⁶⁸ osobito stoga što novootvorena radna mjesta najbrže zauzimaju mladi visokoobrazovani kadrovi po završetku školovanja ili irski povratnici iz inozemstva, koji sa sobom također donose visoku stručnu spremu te vrijedna znanja i iskustva iz prakse. S druge strane javlja se problem nedostatka visokoobrazovane radne snage, te iako je u prošlosti zbog specifičnih

⁶⁷ Tako i FANNING, MURPHY, *op. cit.* (bilj. 65), str. 77.

⁶⁸ SWEENEY, *op. cit.* (bilj. 29), str. 181.

političkih, gospodarskih i kulturnih veza s Velikom Britanijom Irska dijelila tržište radne, najprije kao izvoznica, a odnedavno kao neto uvoznica radnika danas postoji sve izraženiji trend i potreba useljavanja radnika iz drugih europskih i američkih zemalja.

Govoreći o siromaštvu u Irskoj, koje prvenstveno postoji na selu a endemično i u gradovima, mislimo, dakako, na relativno siromaštvo pri kojem je životni standard siromašnih toliko nizak da je u znatnom nerazmjeru s životnim standardom u nekoj zajednici. Rizične skupine koje najčešće i najviše pogađa siromaštvo u Irskoj prvenstveno su dugotrajno nezaposleni i njihove obitelji, brojne obitelji i djeca iz brojnih obitelji, te samohrani roditelji, osobito majke. Preko milijun stanovnika ima dohodak manji od 60% irskog prosjeka, dok ih 1/5 živi od dohotka koji ne prelazi polovicu prosječnog.⁶⁹ Izdaci za financiranje sustava socijalnoga osiguranja mjereni njihovim odjelom u bruto domaćem proizvodu Irske relativno su mali, među najmanjima u Europi, te su 1987. godine iznosili 5,2% (jedino je Danska imala niže 3,0%), a 1999. godine 3,8% (Danska 3,2).⁷⁰

Problem se također javlja u omjeru razdiobe nacionalnog dohotka između rada i kapitala koji je 1973. godine iznosio 27% u korist kapitala, a 73% u korist radnika, da bi se do 1999. godine taj odnos promijenio na štetu radnika, te sada na dobit otpada 42% nacionalnog dohotka, dok radnicima pripadne samo 58%, što ne pridonosi bržem i učinkovitijem rješavanju socijalnih problema, osobito u svjetlu irskog poreznog sustava koji je za kapital, financijski i fizički, izrazito povoljan, a jače oporezuje rad i potrošnju, te mu se stoga nikako ne može pripisati redistributivna funkcija od bogatijih poreznih obveznika prema siromašnijim građanima, već djeluje upravo u suprotnom smjeru. Tako je 1988. godine porezno opterećenje poduzeća, bez obzira na strano ili domaće vlasništvo ili gospodarski sektor iznosilo je 50%, 1999. godine 28%, a u razdoblju od 2003. do 2012. godine, nakon kojeg se Irska na zahtjev Europske unije koja je dotad tolerirala ovakvu neoljalnu poreznu konkurenciju Irske zbog njezine veličine i stupnja gospodarskog razvoja, obvezala povisiti porezno opterećenje dobiti, samo 12,5%, dok je npr. dohodak fiskalne godine 1984/85. bio oporezovan stopom od 65%, da bi se taj iznos snizio do 1999. godine na 46%. Oporezivanje kapitalne dobiti i vlasništva u Irskoj je u prošlom stoljeću ukinuto.

Neriješena socijalna pitanja i povećavanje socijalnih razlika među stanovništvom, mogu se pod određenim uvjetima pokazati pogubnima za održavanje irskog modela socijalnog partnerstva na kojem se temelji stabilnost i privlačnost irskog gospodarstva stranim ulagačima. Stoga i dokument Partnerstvo 2000. predviđa povećanje nadnica, odnosno udjela rada u raspodjeli nacionalnog dohotka, budući da je njihov rast u proteklom desetljeću bio znatno sporiji od rasta dobiti. Činjenica da je do sklapanja socijalnog partnerstva u Irskoj došlo tek kada dotad vladajuća stranka Fianna Fail po prvi puta nije osvojila dovoljno mjesta u Parlamentu da bi sama mogla sastaviti vladu govori u prilog tvrdnji da je vlast spremna na pregovore i kompromise samo ako više sama ne može voditi glavnu riječ u svemu, već traži potporu drugih društveno-političkih čimbenika⁷¹. Ostaje otvoreno pitanje kako će se vlast prema radnicima ponašati u budućnosti i hoće li održati dana obećanja o popravljaju položaju irskog radništva, posebice u slučaju premoćne pobjede na izborima.

⁶⁹ *Ibid.*, str. 170.

⁷⁰ *V. Ibid.*, str. 193.

⁷¹ U Hrvatskoj je sličan slučaj socijalne osjetljivosti vlasti manifestiran kroz sporazum i odnos između vladajućeg HDZ-a i Hrvatske stranke umirovljenika oko podrške HDZ-ovoj vladi i povrata duga umirovljenicima.

4.4. Egzogeni čimbenici

Osim ovih, endogenih, postoje i određeni egzogeni čimbenici na koje nosioci irske ekonomske politike na mogu izravno ni presudno utjecaji, a koji potencijalno mogu dovesti u opasnost uspješno ostvarivanje daljnjih razvojnih planova irskog gospodarstva, kao što su npr. burzovni lomovi uslijed precijenjenih vrijednosti dionica, problema s napolatom potraživanja od vjerovnika ili naglog povlačenja velikih špekulantskih investicija, te recesija globalnog gospodarstva nalik onoj uslijed naftnog šoka sedamdesetih godina prošloga stoljeća, koja bi mogla potaknuti financijske krize, rast nezaposlenosti, opadanje međunarodne razmjene i stopa gospodarskog rasta, s tim da i danas cijena nafte kao još uvijek nezaobilaznog energenta suvremene privrede ostaje nepredvidiva i izvan utjecaja država koje niz njezini neto izvoznici. Irskoj također predstoji transformacija iz zemlje koja je bila neto primateljica u neto platiteljicu sredstava u europski proračun, što će u svakom slučaju zatvoriti jedan od njezinih u prošlosti obilnih financijskih izvora iz kojeg je u zadnjem periodu od 1999. do 2006. godine primila 2,9 milijardi eura, no s obzirom na trenutno stanje gospodarstva i proračunske viškove, to ne bi trebalo pretjerano negativno utjecati na irsko gospodarstvo, uzimajući u obzir činjenicu da je Irska maksimalno učinkovito iskoristila dosad primljena sredstva, te uz uvjet da se gospodarska situacija u okruženju u većoj mjeri ne pogorša.

Na potencijalne slabosti irskog razvojnog modela upozoravaju i dosadašnje posljedice globalne financijske krize koja je izbila tijekom ljeta 2007. godine kao kriza hipotekarnih kredita u Sjedinjenim američkim državama, da bi se do jeseni 2008. transformirala i proširila na cijeli svijet u vidu krize financijskih institucija i tržišta s potencijalom da globalno gospodarstvo povuče u recesiju. Globalna financijska kriza u Irskoj⁷² manifestirala se kao peterostruka kriza⁷³ bankarskog sektora, državne blagajne, konkurentnosti, zaposlenosti, socijalne sigurnosti (uslijed prezaduženosti i gubitka izvora prihoda građana), te na kraju kao kriza ugleda Irske, kako u vlastitim očima, tako i u svijetu. Nastala je i razvila se kao splet međudjelovanja određenih endogenih i egzogenih čimbenika od koji se posebno ističe prelijevanje globalne financijske krize i recesije iz Sjedinjenih država. Od unutrašnjih problema navizraženiji su bili rast troškova i neproduktivno zapošljavanje u javnom sektoru, gubitak konkurentnosti početnom novog milenija, koja je prethodno bila stimulirana tečajnom politikom, odnosno 20%-tnom devalvacijom irske funte 1992. godine, kreditna ekspanzija nakon uvođenja eura i pristupa jeftinom novcu iz kontinentalne EU⁷⁴; te kasniji slom tržišta nekretnina i građevinarskog sektora⁷⁵, što je izazvalo nestabilnost financijskog sektora čiji se gubici nastali kao posljedica upitnih kriterija prilikom odobravanja kredita i procjene vlastite izloženosti i rizika preliminarno procijenjeni na oko 80 milijardi eura.

Irski primjer pokazuje koliko je nestabilnije gospodarstvo s više elemenata neoliberalne koncepcije vođenja ekonomske politike koja se susteže od intervencija na financijskom tržištu, koje u fazi ekspanzije višestruko raste, te kreditima stimulira rast ostalih sektora, pa tako i tržišta nekretnina, a u fazi usporavanja gospodarske aktivnosti povlači za sobom i sve koje je u prethodnom periodu uzdiglo. Također je dvosjekli mač i relativno

⁷² Detaljnije v. A. RUDDOCK: How Ireland's economy went from boom to bust, <http://www.managementtoday.co.uk/news/908159>, (13.06.2009.)

⁷³ Detaljnije v. Ireland's Five Part Crisis: An Integrated National Response, National Economic and Social Council, <http://www.nesc.ie/dynamic/docs/NESC-Report-No-118.pdf>, (13.06.2009.)

⁷⁴ gdje su niske kamatne stope održavane zbog potreba Njemačke i Francuske, koji nije uloženi u konkurentne grane i sektore s izvoznom orijentacijom, već prvenstveno u nekretnine.

⁷⁵ čija je ekspanzija bila potaknuta rastućom potražnjom uslijed priljeva novih radnika iz inozemstva i rastućih prihoda zaposlenih u zemlji, te se u relativno kratkom vremenu od 1997. – 2006. godine udvostručio broj izgrađenih kuća i stanova, a cijene stanova su porasle za 350%, vidi: A. RUDDOCK, *op. cit.* (bilj. 72)

visoka izloženost stranom, vrlo mobilnom kapitalu, koji, iako privučen niskim troškovima proizvodnje, kvalificiranim radnicima i povoljnim poreznim stopama, u svakom trenutku, a osobito u trenucima neizvjesnosti u pogledu globalne konjunktura i pod pritiskom gubitaka u drugim poslovnim podhvatima, vrlo brzo napušta bivše porezne i poslovne oaze, ostavljajući za sobom nezaposlene radnike i neiskorištene poslovne kapacitete i fizičku infrastrukturu. Domaće gospodarstvo upada u recesiju⁷⁶, banke ostaju potkapitalizirane te vape za državnom intervencijom koja postaje uvjet njihova opstanka i stabilnosti čitavog finansijskog sustava⁷⁷, a smanjuju se i raspoloživa sredstva za javnu potrošnju, jer istodobno opadaju i javni prihodi⁷⁸.

Trenutna globalna finansijska kriza postavila je nove izazove pred irsko gospodarstvo. Izvješće ESRI-a (Economic and Social Research Institute) za ovu godinu predviđa pad irskog bruto nacionalnog proizvoda od 9.2%. Razlog tomu je drastičan pad cijena nekretnina i zemljišta. Uzmemo li u obzir da je 12.6% irskih radnika zaposleno u građevinarstvu, te da taj sektor participira sa 9.4% u irskom bruto nacionalnom proizvodu, a 7% od toga otpada na izgradnju novih kuća i stanova ne može se ne primjetiti potencijalna opasnost koja u tom padu vrijednosti leži. Ovakav gospodarski pad generirao je znatan pad fiskalnih prihoda koji se poklopio sa smanjivanjem javne potrošnje, uzrokovane povećanjem broja nezaposlenih u posljednje dvije godine. Potreba saniranja proračunskog deficita podrazumijeva donošenje nepopularnih mjera poput smanjivanja plaća, ukidanja stečenih socijalnih povlastica i povećanja poreznih tereta radnika i umirovljenika. Preostaje nam vidjeti koje će slijedeće poteze irska vlada povući u nastojanju da ublaži posljedice ovakve krize i očuva dosegnuti stupanj blagostanja građana. Jedno je sigurno:⁷⁹ ne planira se povratak na staro, a za izgradnju novog gospodarstva nužno je nastaviti s jačanjem nacionalne konkurentnosti⁸⁰ i stimuliranjem inovativnosti, radikalno reformirati preskupi i preveliki javni sektor, te održati društvenu solidarnost.

5. Pouke irskog razvojnog modela za Hrvatsku

Stjecanjem političke neovisnosti hrvatskim je vlastima pružena, u njezinoj višestoljetnoj povijesti, jedinstvena prilika stvaranja preduvjeta za afirmaciju političkih i gospodarskih interesa hrvatskog naroda. Neposredno po raskidu svih državnopravnih sveza sa bivšom SFRJ, Hrvatska se istovremeno našla pogođena ratom, nasljeđenom krizom socijalističkih zemalja, tranzicijskom krizom i nužnošću izgradnje svih, suverenoj državi neophodnih, institucija vlasti bez kojih samostalna država ne može optimalno funkcionirati i provoditi nužne reforme. Za njihovo je provođenje pak važno postaviti određeni okvir i plan razvoja čemu najčešće služe razne tzv. razvojne strategije, od onih općih koje obuhvaćaju sve segmente društvenog života i istodobno usklađuju provedbu pojedinih partikularnih strategija, do onih pojedinačnih koje se bave posebnim područjima kao što su gospodarstvo, energetika, znanost, obrazovanje, zaštita prirode itd.

⁷⁶ Times Online, September 25, 2008, Ireland is officially in recession, <http://business.timesonline.co.uk/tol/business/article4827932.ece>, (22.11.2008.)

⁷⁷ The Times, November 20, 2008, Ireland under pressure to recapitalise biggest banks, http://business.timesonline.co.uk/tol/business/industry_sectors/banking_and_finance/article5193044.ece, (22.11.2008.)

⁷⁸ Times Online, October 14, 2008, Ireland delivers gloomy budget, <http://business.timesonline.co.uk/tol/business/economics/article4944427.ece>; (22.11.2008.)

⁷⁹ V. Ireland's Five Part Crisis: An Integrated National Response, National Economic and Social Council, <http://www.nesc.ie/dynamic/docs/NESC-Report-No-118.pdf>, (13.06.2009.)

⁸⁰ Koju ovoga puta, budući da je Irska članica Eurozone, neće biti moguće stimulirati devalvacijom domaće valute, niti nižim poreznim opterećenjem, već, najvjerojatnije, snižavanjem troškova proizvodnje u sferi rada.

Činjenica je da niti jedna hrvatska vlada od osamostaljenja do danas nije uspjela postaviti i u djelo provesti, ili barem započeti provoditi konkretni, dugoročni program gospodarskog razvoja, koji bi mogao poslužiti kao okosnica stvaranja nacionalnog konsenzusa (po uzoru na npr. Irsku ili skandinavske zemlje) u kojem bi ravnopravno sudjelovali i sindikati i poslodavci i vlada, iako je cijelo vrijeme prisutno mnoštvo ideja kako bi se to moglo ostvariti i što bi konkretno trebalo poduzeti. Hrvatsko gospodarstvo, za razliku od irskog, koje je bilo oblikovano i vođeno inteligentnom državnom ekonomskom politikom, uglavnom je bilo prepušteno samo sebi, posebice u svome početku, da bi se kasnije uloga države uglavnom svodila na razne «vatrogasne» i predizborne mjere ekonomske politike, usmjerene na zadržavanje radnih mjesta i kupovinu socijalnog mira kroz ustupke sindikatima. Upravo u tome je sadržana i bitna razlika između irskog i hrvatskog *laissez faire* pristupa gospodarskoj politici. Dok je u Irskoj, još od vremena njezine tijesne povezanosti s Velikom Britanijom, aktivno prisutno načelo ekonomskog liberalizma, redovito u praksi korigirano cijelim nizom institucija koje služe za ispravljanje tržišnih nesavršenosti (i neosjetljivosti), te stvaranje konsenzusa o budućem smjeru i ciljevima ekonomskog i općedruštvenog razvoja, u Hrvatskoj ono pretežito služi kao apologija neznanja, neodlučnosti i nesposobnosti nositelja za vođenje proaktivne razvojne ekonomske (i industrijske) politike, te u svrhu prikriivanja političkog klijentelizma, korupcije i rentijerstva, odnosno parazitizma određenih društvenih interesnih skupina, gospodarskih grana, kao i prikriveno vođenje socijalne politike i održavanja zaposlenosti, često prema političkoj podobnosti i osobnim sklonostima i vezama, u prevelikom javnom sektoru (uključujući tu i javna poduzeća poput HEP-a, HAC-a, HŽ-a I dr.), pojedinim industrijskim granama na zalazu (osobito onima koje dominiraju pojedinim regijama kao što su željezare i brodogradnja), te poljoprivredi. U Hrvatskoj⁸¹, kao i u Irskoj formalno postoje vladine agencije zadužene za promicanje stranih ulaganja i izvoza, te institucionalizirani sustav socijalnog pregovaranja u obliku GSV-a⁸², ali je zamjetna razlika u učinkovitosti⁸³ njihova djelovanja. Hrvatsku i Irsku, nadalje, povezuju sličnosti u određenim povijesnim (višestoljetna strana dominacija), gospodarskim (dugo razdoblje ekstenzivnog razvoja nakon početka industrijske revolucije), religijskim i demografskim odrednicama (veličina populacije, migracijski trendovi). Međutim, prisutne su i određene ključne razlike koje proizlaze, kako iz prirodnih datosti, odnosno geografskog položaja, kulturne ostavštine stranih hegemoni (osobito jezika, pisma, obrazovanja, poduzetničkog duha i institucionalne infrastrukture), drugačiji pristup ekonomskoj politici (jasno određivanje ciljeva i instrumenata njihova ostvarenja na kratki, srednji i dugi rok, kao i nositelja koji su odgovorni za njihovu realizaciju), izostanak neposrednih ratnih razaranja i većih materijalnih gubitaka u 1. i 2. Svjetskom ratu, te kontinuitet kapitalističkog sustava društvene reprodukcije, kao i adekvatnih institucija, od početka industrijalizacije do današnjih dana.

Temeljni problemi hrvatskog gospodarstva, nastali kao neželjeni rezultat stabilizacijskih programa hrvatske Vlade i nepostojanja razvojnih gospodarskih strategija su⁸⁴

⁸¹ Agencija za promicanje izvoza i ulaganja

⁸² Gospodarsko-socijalnog vijeća, u kojem sudjeluju predstavnici Vlade, poslodavaca i sindikata

⁸³ To se u aktualnoj globalnoj financijskoj krizi pokazalo vrlo korisno za Hrvatsku. Zbog odsutnosti većeg broja stranih investitora kao i udjela stranih investicija prema ukupnom fondu investicija u Hrvatskoj, prilikom njihovog iznenadnog i masovnog povlačenja Hrvatska se, za razliku od Irske ili npr. Mađarske i Poljske nije suočila s velikim i iznenadnim odljevom kapitala iz financijskog sustava i s tim povezanim pritiskom na tečaj domaće valute. Monetarna komponenta ekonomske politike, koja je pod nadzorom HNB-a, na zadovoljavajući je način reagirala i izvršila svoju ulogu u obrani od preljevanja krize sa globalnog financijskog tržišta, ali joj se ipak može zamjeriti postupanje u predkriznom razdoblju kada je održavan relativno visok, pa i precijenjen tečaj domaće valute koji je u velikoj mjeri omogućio pretjerano zaduživanje države i stanovništva, te jeftiniji uvoz.

⁸⁴ Detaljnije v. primjerice: V. STIPETIĆ, *Laissez-faire kao ekonomska politika Hrvatske?* u U. DUJŠIN, M. VEDRIŠ u suradnji s H. MOROVIĆ, N. RANČIĆEM ur.: *Ideje o ekonomskoj politici, Ekonomska politika u Republici Hrvatskoj*, 5. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet u Zagrebu, Katedra za ekonomsku politiku, Zagreb,

nezaposlenost, pad životnog standarda stanovništva, gubitak socijalne sigurnosti, proračunski deficit, deficit tekućeg računa platne bilance, kao i stalno rastući javni dug, uz neadekvatnu institucionalnu infrastrukturu koja otežava funkcioniranje pravne države, djelovanje poduzetnika, te potiče korupciju. Promatrajući ih zajedno, u svjetlu najnovije globalne financijske krize, oni otvaraju prostora ozbiljnoj zabrinutosti o daljnjoj održivosti dosadašnje ekonomske politike, koja uz smanjenu međunarodnu razmjenu, odnosno izvoz, otvara vrata recesiji.

Osnovni zadaci ekonomske politike trebali bi biti visoke stope rasta, puna zaposlenost, monetarna stabilnost, te uravnotežena fiskalna politika i međunarodna razmjena. Provođenje ovih ciljeva nezamislivo je bez šireg socijalnog partnerstva, odnosno društvenog konsenzusa, koji bi mu dao potrebnu potporu i legitimitet, budući da će biti nužno posegnuti i za restriktivnim i redistributivnim mjerama. Budući da se radi o korjenitim reformama koje u prvi mah nude odricanje, a tek kasnije omogućavaju bolje sutra, nužno je, uz politički konsenzus vodećih vladajućih i oporbenih stranaka, postići onaj širi, društveni konsenzus u kojem se ogleda demokratska volja većine građana u pogledu daljnjeg razvoja nacionalnog gospodarstva, socijalne sigurnosti i društva u cjelini.

Potrebno je odlučno uklanjanje tzv. «političkih prepreka» za ubrzan gospodarski razvitak. U tome su okviru, «vladavina prava» i neovisnost sudbene vlasti pretpostavke slobodnoga tržišta i ekonomskoga rasta. Hrvatski državni aparat trebao bi biti manji, jeftiniji i učinkovitiji. Iz irskog je primjera također vidljivo da niti razvijeni i bogatije privrede ne mogu, osobito u trenucima krize, izdržati teret prevelikog i preskupog, te nedovoljno učinkovitog javnog sektora. Stoga je u Hrvatskoj neophodna uspostava, razvoj i faktično funkcioniranje institucija primjerenih tržišnom gospodarstvu i pomoć u razvoju nove konkurentne gospodarske strukture. Od stjecanja neovisnosti Hrvatska je radila na transformaciji svoje države, no isto tako valja naglasiti da se državnom potrošnjom još uvijek preraspodjeljuje preko 50% BDP-a, te da taj udio posljednjih godina raste. Zato je od primarne važnosti izgradnja drugačije države s takvom prirodom institucija koje će u što većoj mjeri podržavati tržišne procese kao i prilagodba tih institucija tržišnim uvjetima.

Reforma ne smije zaobići niti obrazovni sustav koji, kao u Irskoj, mora biti u što većoj mjeri usklađen sa potrebama na tržištu rada. Stvaranje baze visokoobrazovane mlade radne snage konkurentne na europskom i svjetskom tržištu kako znanjem tako i cijenom rada trebalo bi biti glavni cilj svake buduće reforme tog sustava. Poučeni irskim primjerom, uz privlačenje stranih investicija, prvenstveno kvalitetom, a onda i cijenom rada, kao i povoljnim stopama poreza za ulagače, treba poticati i spill-over učinke koji iz takvih investicija proizlaze.

Positivan primjer gospodarskih pregovora i na njima utemeljenih odnosa između Irske i Europske unije trebao bi ohrabriti Hrvatsku na njezinom putu prema punopravnom

2006. str. 1-65.; U. DUJŠIN, Bilanca hrvatske tranzicije, Ekonomija/Economics, 4, Zagreb, 1999, Oglledi o ekonomiji i ekonomskoj politici, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2004., Geoekonomski pogled na Hrvatsku: mobilizacijom protiv šokova globalizacije, Zbornik PFZ, Zagreb, 55, 2005.; M. VEDRIŠ, Razina konkurentnosti hrvatskoga gospodarstva – uzrok ili posljedica hrvatskog razvojnog koncepta, Zbornik radova XIII. Tradicionalnog savjetovanja Hrvatskog društva ekonomista, Inženjerski biro, Opatija 2005., str. 412-428.; S. VRANJICAN, <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/viewFile/86/95>, (03.03.2008.); G. DRUŽIĆ, Nužnost zakreta ekonomske politike iz prorecesijske u razvojnu, Međunarodni znanstveni skup: Ekonomska politika – Izvoz kao temelj strategije razvoja hrvatskog gospodarstva; Ekonomija/Economics, RIFIN, Zagreb, br. 1, 2005., str. 1-29; M. BABIĆ, http://hakave.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1592&Itemid=137 i http://hakave.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1694&Itemid=137, (03.03.2008.); M. BABIĆ, Razvoj hrvatske privrede nakon stabilizacijskog programa, Od dezinflacije u: zaduženost – Hrvatska privreda 1994.-2004., Binoza press, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2006.; The World Bank Group: Doing business in Croatia, <http://www.doingbusiness.org/ExploreEconomies/?economyid=52>; Croatia Country Strategy, EBRD, <http://www.ebrd.com/about/strategy/country/croatia/index.htm>; Economic Growth in Croatia: Potential and Constraints, Moore, Vamvakidis, IMF working Paper/07/198, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07198.pdf>, (03.03.2008.)

članstvu u euro-atlantskim integracijama, a posebice samoj Europskoj uniji, budući da je Irska uspjela očuvati i zaštititi svoj nacionalni i kulturni identitet, te ustrajno promicati i ostvarivati svoje gospodarske razvojne interese, te maksimalno iskoristiti raspoloživa joj financijska sredstva iz europskih fondova u čemu Hrvatska već vidno zaostaje i u ovom, predpristupnom, razdoblju. Time je Europska unija pokazala kako ona može biti prostor i okruženje koje stimulativno djeluje na razvoj malih naroda, ali samo onih koji su spremni na konstruktivnu suradnju, dok nas irski primjer uči važnosti ustrajnog pregovaranja i pridržavanja vlastite razvojne vizije i programa, kao i zaštite bitnih nacionalnih interesa, usprkos trenutnim političkim pritiscima. Na kraju, na žalost, moramo zaključiti da kratkoročna realizacija «Irskog čuda» u Hrvatskoj u kratkom roku nije moguća jer je i samoj Irskoj bilo potrebno pedesetak godina aktivnog djelovanja u sferi ekonomske politike, uz preko trideset godina obilne pomoći današnje Europske unije, te postojanje nekolicine povoljnih egzogenih čimbenika koji su joj išli na ruku, da sustigne prosječni životni standard Europske unije.

6. Zaključak

Irska je, u svakom slučaju, dobitnik u procesu globalizacije. Nakon desetljeća u kojima je sama pokušavala provesti poljoprivrednu i industrijsku razvojnu politiku pravovremenim i odgovarajućim reformskim zahvatima u ekonomskoj politici šezdesetih je i sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća uspjela stvoriti izuzetno povoljnu klimu za privlačenje stranih direktnih investicija i pokretanje i održavanje visokih stopa gospodarskog rasta u devedesetima, te novom tisućljeću. Pri tome su joj na ruku išle i gospodarske i političke prilike u okruženju, kako politika uključivanja u europske integracijske procese tako i gospodarski ciklusi u Sjedinjenim američkim državama i na Dalekom istoku.

Zajedničko djelovanje brojnih unutarnjih i vanjskih čimbenika rezultiralo je preobrazbom irskoga gospodarstva, pogotovo u vidu liberalizacije i otvaranja domaćeg tržišta, uspješnog privlačenja direktnih stranih investicija multinacionalnih kompanija, osobito u području visokih tehnologija, fleksibilnog radnog zakonodavstva i sustava socijalne sigurnosti, visoko kvalificirane radne snage koja je stvorena zahvaljujući pomno planiranom obrazovnom sustavu koji osluškuje potrebe gospodarstva i smjernice razvojnih strategija, te socijalnog partnerstva između radnika poslodavaca i vlade. Nadalje, članstvo u Europskoj uniji omogućilo je Irskoj uspješnu realizaciju izvozne orijentirane razvojne strategije i otvorilo vrata sredstvima iz Europskih razvojnih fondova koja su znali produktivno iskoristiti. Međutim, od 2003. godine Irska više nije neto primateljica, već uplatiteljica u europski proračun. Također se aktualizira i problem imigracije, ne samo etničkih Iraca koji se vraćaju u domovinu, nego i sve većeg broja Europljana u potrazi za boljom egzistencijom.

Također, oslobađanje od plaćanja poreza odnosno sustav poraznih olakšica sigurno su jedan od učinkovitijih mehanizama za privlačenje stranih investicija. Međutim, u međunarodnim ekonomskim odnosima primjetan je trend kritiziranja, osporavanja i odupiranja tome mehanizmu od strane međunarodnih institucija (npr. OECD i Europska komisija) koje ga smatraju nelojalnom poreznom konkurencijom između država i/ili pojedinih regija, odnosno administrativnih područja, budući da ulagači po prestanku pogodnosti, automatski sele svoje investicije u najbliži slijedeći «porezni raj».

Porezne olakšice, bez obzira na svoju važnost, nisu niti jedini niti presudni faktor privlačenja stranih investicija, odnosno osiguravanja visokih stopa gospodarskog rasta. Važno je primijetiti da irsko gospodarstvo karakterizira i nekolicina pozitivnih institucionalnih obilježja koja su svakako utjecala na privlačenje stranog kapitala, kao što su članstvo u Europskoj uniji, razvijen i na gospodarske ciljeve i potrebe osjetljiv obrazovni

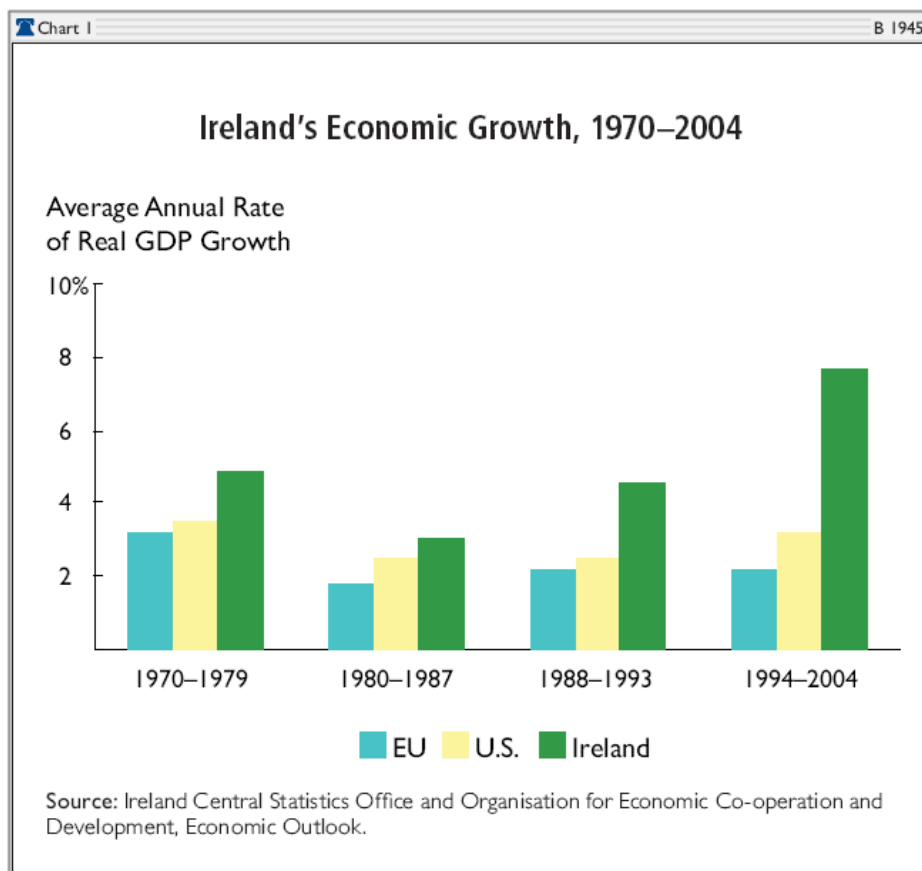
sustav, reforme i transparentna privatizacija poduzeća u javnom sektoru, zaštita tržišnog natjecanja, poštivanje visokih standarda korporativnog poslovanja i upravljanja. Problem otvorenosti tržišta, problemi s netransparentnom i zakašnjelom, te stranim investitorima nedostupnom privatizacijom, visoka cijena rada, nepostojanje odgovarajućeg institucionalnog okvira za sklapanje šireg socijalnog partnerstva između poslodavaca, sindikata i vlade, te skupa i neučinkovita administracija uz nedostatak inteligentne i proaktivne uloge države u usmjeravanju i oblikovanju ekonomskih odnosa i procesa, osobito u sferi jačanja međunarodne konkurentnosti nacionalnog gospodarstva, svakako su zaslužne za taj neuspjeh u Hrvatskoj. Aktiviranje ideje o izgradnji i uspostavi slobodnih poslovnih zona s određenim poreznim olakšicama za investitore, uspostavljanje sustava ciljanih poreznih olakšica za investicije u pojedine regije, odnosno djelatnosti koje donose visoku tehnologiju, odnosno proizvodnju s visokim stupnjem dodane vrijednosti i zapošljavaju visokobrazovanu radnu snagu, otvarajući na taj način mogućnost transfera nove tehnologije, znanja i iskustava, te angažiranja domaćih kooperanata, svakako bi nadoknadilo fiskalni gubitak, kroz tehnološko osuvremenjivanje i restrukturiranje hrvatskog gospodarstva, kao što nas to uči primjer Irske.

Budućnost irskog razvojnog modela u rukama je njegovih današnjih kreatora i nositelja ekonomske politike, te ovisi o fleksibilnosti i pravovremenosti reagiranja na izazove koji se javljaju iznutra i izvana. Određene slabosti irskog razvojnog modela prvenstveno vezane uz pretjerano oslanjanje na strane direktne investicije, nedovoljnu potporu domćem poduzetništvu i nerješena socijalna pitanja (siromaštvo i nezaposlenost) u makroekonomskim uvjetima prevelike javne potrošnje i nemogućnosti autonomnog vođenja monetarne politike, do punog su izražaja došle već tijekom prve faze prelijevanja globalne gospodarske krize iz SAD-a. Ona se u Irskoj manifestirala kroz slom precijenjenog tržišta nekretnina, stimuliranog povoljnim kreditima, što je uzdrmalo većinu vodećih banaka, te se preko njih uslijed kreditnih restrikcija prelilo na ostatak gospodarstva koje je, prvi puta nakon četvrt stoljeća⁸⁵, upalo u recesiju, što predstavlja upozorenje da posao kreatora ekonomske razvojne politike nije ni izdaleka gotov, te će se upravo u odgovoru na te izazove ponovno moći potvrditi inovativnost i izdržljivost "Keltskog tigra". Zahvaljujući upravo njihovoj brznoj reakciji tijekom izbijanja krize Irska je dosad uspjela očuvati stabilnost bankarskog, kao i ukupnog financijskog sustava. Zajednička monetarna politika članica Eurozone, koja se u Irskoj vodi u skladu s odlukama Europske centralne banke, odigrala je ključnu ulogu u stabiliziranju financijskih institucija i tržišta, a članstvo u Eurozoni eliminiralo je tečajni rizik. Upravo zbog nemogućnosti autonomnog vođenja monetarne politike glavnina problema rješvat će se u fiskalnoj sferi koja je već pogođena manjkom prihoda i povećanim potrebama izdvajanja za socijalno ugrožene čiji je broj povećan uslijed gubitka radnih mjesta i velikog kreditnog opterećenja, te i pomoć gospodarstvu. Potreba saniranja proračunskog deficita podrazumijeva donošenje nepopularnih mjera poput smanjivanja plaća, ukidanja stečenih socijalnih povlastica i povećanja poreznih tereta radnika i umirovljenika. Preostaje nam vidjeti kako će izgledati Irski državni proračun za 2010. godinu, te koje će slijedeće poteze irska vlada povući u nastojanju da ublaži posljedice krize i očuva što je moguće viši stupanj blagostanja građana. Za ponovni uzlet irskog gospodarstva neophodno je nastaviti s jačanjem nacionalne konkurentnosti koju ovoga puta neće biti moguće stimulirati devalvacijom domaće valute, niti nižim poreznim opterećenjem, već, najvjerojatnije, snižavanjem troškova proizvodnje u sferi rada i stimuliranjem inovativnosti, radikalno reformirati preskupi i preveliki javni sektor, te očuvati društvenu koheziju, socijalnu osjetljivost i konsenzus.

⁸⁵ Irska je druga zemlja EU, nakon Danske, a prva zemlja Eurozone koja je u 2008. godini u dva uzastopna kvartala imala zabilježen pad BDP-a.

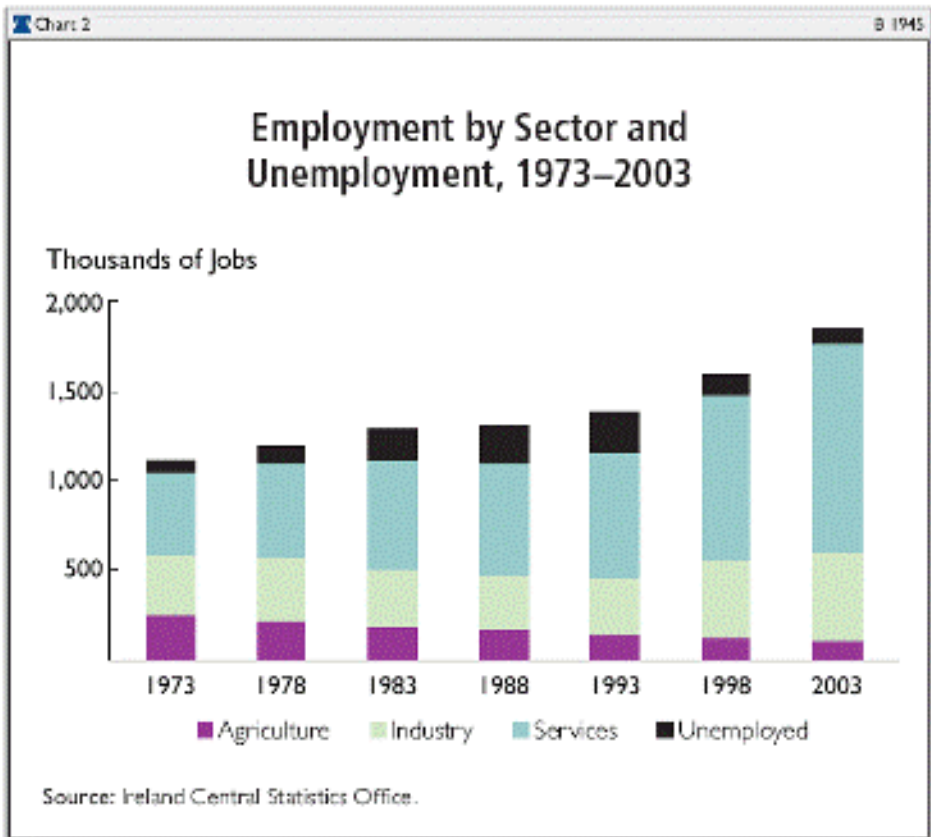
PRILOZI

Tablica 1 Rast irskog gospodarstva u razdoblju od 1970. do 2004. godine

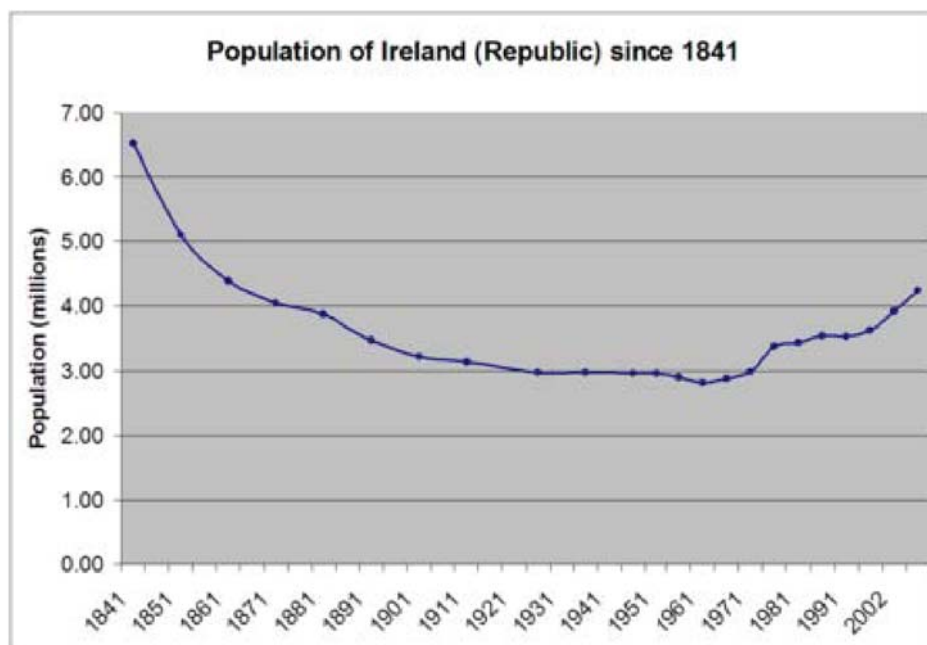
Izvor: <http://www.heritage.org/research/worldwidefreedom/bg1945.cfm>, posjećeno: 02.07.2009.

Tablica 2 Kretanje zaposlenosti po sektorima i nezaposlenosti u Irskoj

Izvor: <http://www.heritage.org/research/worldwidefreedom/bg1945.cfm>, posjećeno: 02.07.2009

Tablica 3 Demografska kretanja u Republici Irskoj

Izvor: <http://www.heritage.org/research/worldwidefreedom/bg1945.cfm>, posjećeno: 02.07.2009

Tablica 4. Stope poreza na dobit

Corporate Tax Rates	
Country	%
Irska	12.50%
Kina	25%
Nizozemska	25.5%
Vel. Britanija	28%
Japan	41%
Njemačka	30%
Belgija	33.99%
Francuska	34.43%
SAD	39.5%

Izvor: Deloitte & Touche, 2008., <http://www.idaireland.com/home/index.aspx?id=659>, posjećeno 05.09.2008.

Tablica 5 Strane direktne investicije u Irsku

Zemlja porijekla	%	Broj poduzeća	Ukupno zaposlenih
SAD	48%	474	95,271
Njemačka	11%	113	10,137
Vel. Britanija	11%	108	7,047
Francuska	4%	41	2,6222
Ostatak Europe	17%	169	14,750
Japan	3%	28	2,611
Ostale Azijsko-pacifičke zemlje	1%	13	402
Ostatak svijeta	5%	48	3,506
Total		994	136,394

Izvor: Forfas Annual Employment Survey 2007,
<http://www.idaireland.com/home/index.aspx?id=2359>, posjećeno 05.09.2008.

Summary

During mid-eighties of the twentieth century, Ireland was one of the poorest and economically least developed countries in Europe. From that period came very fast growth of the Irish economy, of which are particularly illustrative the nineties of the twentieth century in which the percentage change in output of Irish economy far surpassed the average EU fifteen, as well as the UK. Because of that fact is possible to recognize Irish economic development, restricted with a relatively modest natural resources and a population of about 4 million people as one of the most fascinating in modern European economic history, particularly bearing in mind the fact that the Irish economic miracle was not developed overnight, nor painless for most of its people. Joint action of numerous internal and external factors resulted in the transformation of Irish economy, especially in terms of liberalization and opening of domestic markets, successfully attracting foreign direct investment of multinational companies, particularly in the field of high technology, the existence of a flexible labor legislation and social security system, highly skilled workforce that was created through a carefully planned educational system sensitive to the needs of developmental strategies and policies, and social partnership between employers, employees and the government. EU membership has allowed Ireland successful implementation of export-oriented development strategy and has opened the door to much needed resources from European development funds. Ireland is the winner in the process of globalization, and a positive role model for Croatia and other small, open economies on the path of economic development. Certain weaknesses of the Irish development model is primarily associated with excessive reliance on foreign direct investment, lack of support for domestic entrepreneurship in macroeconomic conditions of too much public spending and inability to lead an autonomous monetary policy, which came to the fore during the first phase of the spill over of the global economic crisis from the U.S. It is a warning that the job for creators of economic policy is not over, and their response to these challenges will be crucial to confirm or deny stamina and innovativeness of the "Celtic tiger".

Key words: Irish Model of Growth, Economic Policy, Foreign Direct Investments

